Šeduvos archeologijos paveldas ir jo tyrimai

Birutė Salatkienė
Šiaulių universitetas

Anotacija

Esminiai žodžiai: radimvietė, piliakalnis, kapinynas, archeologinis radinys, datavimas, muziejaus rinkinys.

Šeduvõs seniūnijos teritorijoje esama neolito laikotarpio radimviečių, piliakalnio, vienos senovės gyvenvietės, trijų senovės kapinynų, Šeduvos miesto senamiesčio, keleto kaimaviečių ir dvaro sodybų, iš viso 12 vietovių, iš jų 6 saugomos valstybės. Iš visų archeologinių vietų tyrinėta Velžių piliakalnis, Gimbógalos kapinynas ir Šeduvos senojo miesto vieta. Velžių piliakalnis buvo naudotas I–II tūkstantmečio pradžioje, gerai įtvirtintas pylimų ir griovių sistema. Šeduvos apylinkėse išlikę ir valstybės saugomi trys senovės kapinynai – Gimbógala, Užuožeriaĩ ir Šeduvà Užuovėja, visi jie datuojami I tūkstantmečio antrąja puse. Ilgiausiai ir rezultatyviausiai tyrinėjamas seniūnijos objektas yra Šeduvos senamiestis. Jis pradėtas tirti 1991 m. ir tyrinėjamas iki šių dienų. Buvo nustatyta senojo miesto vieta, ši teritorija įtraukta į Kultūros vertybių registrą. Senojo miesto vietoje buvo aptikta grindinių, pastatų liekanų ir pamatų, medinio tilto liekanos. Senamiesčio kultūriniame sluoksnyje rasta daug ir įvairių radinių – statybinių medžiagų (plytų, tinko, puodyninių ir plokštinių koklių, langų stiklo fragmentų, geležinių vyrių), buities daiktų fragmentų (kaltinių vinių, buitinės keramikos, stiklinių indų ir butelių, geležinių pasagų, monetų, molinių pypkių). Daugývenės muziejaus rinkiniuose esama radinių, surinktų senųjų kaimų, dvarų sodybų, karčiamų vietose. Tai Baltóji, Gimbógalos kaimo laukai, Vėriškiai, Rokóniai, tačiau šios vietovės dar nebuvo tyrinėtos.

Įvadas

Archeologijos paveldo pažinimo ir tyrimų reikšmė pastaraisiais dešimtmečiais visuomenei tapo labai svarbi. Mūsų tautinis tapatumas dabar siejamas ne tik su pastarojo šimtmečio nepriklausomybės judėjimais ir kovomis, ne tik

Straipsnis „Versmės“ leidyklai įteiktas 2013 01 18, serijos „Lietuvos valsčiai“ Lietuvos lokalinių tyrimų mokslo darbų komisijos įvertintas 2013 02 01, pirmą kartą paskelbtas 2016 12 30 elektroninio serialinio leidinio „Lietuvos lokaliniai tyrimai“, ISSN 2029–0799 visatekstėje svetainėje www.llt.lt. Straipsnio kodas elektroniniame serialiniame leidinyje yra LLT:2016-52/26-299/AL.

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis tekstas, kurio nuorašas patvirtintas nustatyta tvarka, internete nuolat skelbiamas nuo 2016 12 30.

su etnografiniais papročiais, tradicijomis ir tautosaka. Kultūros ir istorijos paveldas mūsų dienomis suprantamas kaip platus ir gilus daugelio šimtmečių ir tūkstantmečių, daugelio kartų kūryba, iš kurios auga ir šakojasi naujos modernios mūsų gyvenimo formos. Šiuolaikinės visuomenės kultūriniai interesai labai glaudžiai siejasi su lokalinės istorijos tyrimų kryptimi. Mažų miestelių, kaimų, nedidelių apylinkių istorija ir jos pažinimas atskleidžia kur kas daugiau žmogaus gyvenimo detalių, gyvybės, tarpusavio santykių, vertybių kaitos, nei didžiuosius istorijos procesus tiriantys metodai. Kiekvienam regionui savo seniausią istoriją pažinti yra taip pat svarbu, kaip ir laikus, kuriuos dar pamena ši karta, jos tėvai ir seneliai.

Šeduvos kraštas šiuo atžvilgiu neatsilieka nuo kaimynų. Lokalinės monografijos rengimas yra puiki proga atsigręžti į pačią giliausią šio krašto praeitį. Pagrindinis šio straipsnio tikslas yra pristatyti ir išanalizuoti negausų Šeduvos archeologijos paveldą, aptarti tuos duomenis, kuriuos jis suteikia, trumpai peržvelgti, kaip čia gyventa prieš tūkstančius metų. Pirmiausia aptarsime archeologines vietas, po to peržvelgsime, kada jos buvo tyrinėtos. Platesnei archeologinių vietų ir jų radinių analizei straipsnyje bus skirta daugiausia vietos, o pabaigoje leisime prabilti archeologiniams radiniams, galintiems daug paliudyti apie savo laiką.

Šeduvos kaip administracinio vieneto ribos nuolat keitėsi. Šeduvos valsčius, rajonas, apylinkė ir seniūnija nesutelpa į tą patį žemės lopinėlį, jo pakraščiai kiekvienu laikotarpiu vingiuoja skirtingai. Sunku būtų suvokti geografines ribas, kurių nebėra žemėlapyje, todėl šiame straipsnyje Šeduvos kraštą suprantame kaip šiuolaikinę Šeduvos seniūniją. Straipsnis pasakoja apie archeologijos paveldą, telpantį į seniūnijos ribas.

Šeduvos archeologinės vietos: statistika ir tipologija

Šeduva nėra kraštas, sėte nusėtas piliakalniais, pilkapiais, senovės gyvenvietėmis. Archeologinių vietų čia mažai, o tyrinėjimų dar mažiau. Iš 28 seniūnijos kaimų tik penkiuose yra rasta archeologinių radinių, dėl kurių šios radimvietės įtrauktos į seniūnijos archeologinių vietų sąrašą (žr. 2 lentelę)[1]. Šeštasis šiame sąraše yra Šeduvos miestas.

1 lentelė
Šeduvos seniūnijos saugomi archeologijos paminklai

Eil. Nr.	Vietovė	Tipas	Saugomas nuo	Unikalus kodas
1.	Gimbogalos kaimas	Kapinynas 18 000 kv. m	1997 12 31 2005 04 29	16139
2.	Šeduva	Senojo miesto vieta 253 600 kv. m	2005 04 18	30340
3.	Šeduva Užuovėja	Kapinynas 24 000 kv. m	1997 12 31	16169
4.	Užuožerių kaimas	Kapinynas 6 800 kv. m	1997 12 31 2005 04 29	5552
5.	Velžių kaimas	Piliakalnis su priešpiliu 13 000 kv. m	1997 12 31 2005 04 29	23874
6.	Žilionių kaimas	Senovės gyvenvietė 42 000 kv. m	1997 12 31 2005 04 29	19371

Pasižvalgius po buvusio Šeduvos muziejaus rinkinius, pasklaidžius archeologinių žvalgymų ataskaitas, randame

[1] Šeduvos seniūnijos interneto puslapis. Prieiga per internetą, žiūrėta 2013 01 14. http://www.radviliskis.lt/content/view/99/83/

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis tekstas, kurio nuorašas patvirtintas nustatyta tvarka, internete nuolat skelbiamas nuo 2016 12 30.

dar keletą vietovių, kurių praeitis siekia priešistorinius laikus, kur rasta akmens amžiumi datuotų kirvelių, būta dvaro sodybų ar dabar jau išnykusių kaimų (žr. 2 lentelę).

2 lentelė
Šeduvos seniūnijos archeologinės vietos

Eil. Nr.	Pavadinimas	Tipas	Tyrimo, žvalgymo, radimo metai	Datavimas	Radiniai	Radinių saugojimo vieta
1.	Baltoji		Žvalgė 1968 m. Adolfas Tautavičius Radinius rinko Vytautas Šeniauskas, Apie 1980 m.			
2.	Čelkiai*	Akmens amžiaus radimvietė		III–II tūkst. prieš. Kr.	Akmeninio kirvio nuolauža	Kėdainių krašto muziejus, inv. Nr. 44
3.	Gimbogala	Kapinynas	Žvalgė 1960 m. Vytautas Daugudis	V–VI a.	2 nuokamieniai smeigtukai, įmovinis kirvis, įmovinis ietigalis, peilis, akmeninio kirvio ruošinys	Daugyvenės muziejus, inv. Nr. 21, 28, 29, 40, 68, 69
4.	Kauleliškiai	Radimvietės		III–II tūkst. prieš. Kr.	Akmeninis kirvis keturkampe siaurėjančia pentimi	Vytauto Didžiojo karo muziejus, inv. Nr. 532
5.	Rokoniai	Dvaro sodyba	Žvalgė 1984 m. Bronius Dakanis	XVII–XVIII a.	Glazūruotų polichrominių koklių fragmentai	Daugyvenės muziejus, inv. Nr. 6845
6.	Šeduva	Senasis miestas		XVI–XIX a.	Keramika, kokliai, plytos, tinkas, kalkių skiedinys, vinys, stiklas	Daugyvenės muziejus
7.	Šeduva Užuovėja	Kapinynas	Radiniai surinkti prieš 1928 m. Randama iki šiol	IX–XI a.	Kryžiniai smeigtukai, vytinė antkaklė kilpiniais galais, įvijinė apyrankė, lankinė laiptelinė segė	Daugyvenės muziejus, inv. Nr. 6923, 7196, 6700, 6699, 6873, 6874,
8.	Užuožeriai	Kapinynas	Atrastas 1934 m., žvalgė 1968 m. Adolfas Tautavičius	V–VIII a. XIII–XVI a.	Pentinis plačiaašmenis kirvis, siauraašmenis kirvis, 2 įmoviniai ietigaliai	Daugyvenės muziejus, inv. Nr. 13, 18, 22, 25, 31, Vytauto Didžiojo karo muziejus, inv. Nr. 687:1-6
9.	Velžiai	Piliakalnis	Tyrinėtas 1969 m. Julius Naudužas	I tūkst.–II tūkst. pradžia	Keramika, gyvulių kaulai, trinamosios girnos, sidabrinė antkaklė, žalvarinės segės	Šiaulių „Aušros“ muziejus inv. Nr. I-A 90:1-6

* Radimvietės už dabartinių Šeduvos seniūnijos ribų.

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis tekstas, kurio nuorašas patvirtintas nustatyta tvarka, internete nuolat skelbiamas nuo 2016 12 30.

(tęsinys)

Eil. Nr.	Pavadinimas	Tipas	Tyrimo, žvalgymo, radimo metai	Datavimas	Radiniai	Radinių saugojimo vieta
10.	Velžiai	Senkapis	Žvalgytas 1986 m. Bronius Dakanis			
11.	Vėriškiai	Kaimavietė	1981 m. radinius surinko Vytautas Šeniauskas	XVII–XIX a.	Kaimiška ir glazūruota keramika, kokliai, plytos, tinkas, kalkių skiedinys, vinys, stiklas	Daugyvenės muziejus, inv. Nr. 6913, 6930
12.	Žilioniai	Senovės gyvenvietė	Žvalgyta 1985 m. Bronius Dakanis	I–II tūkst.	Molio tinkas, skaldyti akmenys, lipdyta keramika	Daugyvenės muziejus, inv. Nr. 6942

Lentelės duomenys ir žemėlapis rodo, kad Šeduvos seniūnijoje esama įvairių priešistorės laikotarpio archeologinių vietų. Vienur rasta tik po vieną akmeninį kirvelį (Kauleliškiai),

Šeduvos apylinkių archeologijos paveldo objektai

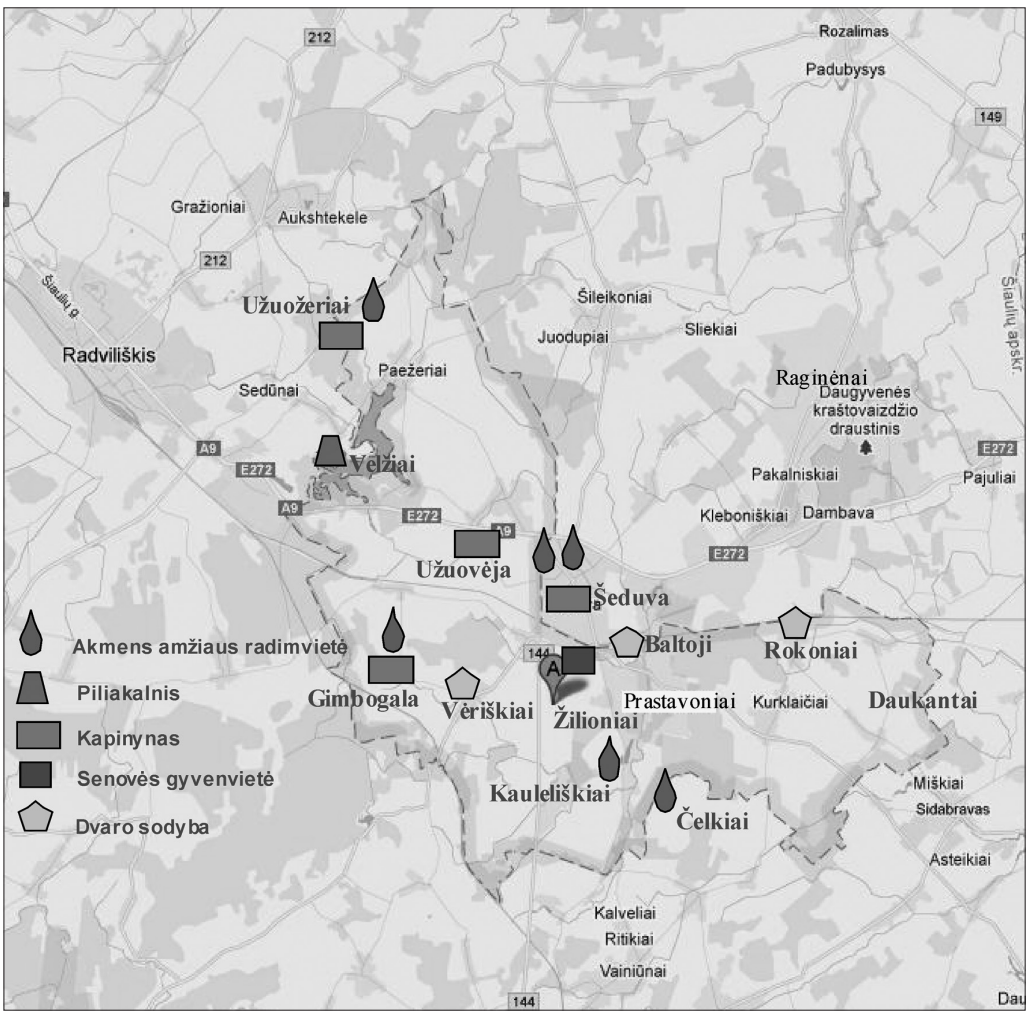

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis tekstas, kurio nuorašas patvirtintas nustatyta tvarka, internete nuolat skelbiamas nuo 2016 12 30.

kitur aptikta keletas ardomo kapinyno kapų (Gimbogala, Užuovėja, Užuožeriai), dar kitur senovės gyvenvietės liekanos (Žilioniai), kaimo (Vėriškiai) ar dvaro vieta (Rokoniai). Šeduvos seniūnijoje, lygumų krašte, randame tik vieną piliakalnį – Velžiuose.

Gal būtų verta užsiminti, kad ankstesnėje archeologinėje literatūroje esama žinių apie dar vieną akmens amžiaus radimvietę, kuri pagal tuolaikinį administracinį suskirstymą priklausė Šeduvos apylinkei. Kėdainių krašto muziejuje[2] saugoma akmeninio 7,7 cm ilgio, 6,6 cm storio kirvelio, kurio ašmenų plotis 4,6 cm, nuolauža buvo rasta Čelkių kaime.[3] Tokio tipo kirveliai buvo naudojami III–II tūkst. pr. Kr., akmens amžiaus paskutiniojo periodo – neolito – pabaigoje ir beveik visą bronzos amžių. Archeologinių vietų išsidėstymas seniūnijos teritorijoje nėra tolygus, tačiau jis rodo, kad šiose apylinkėse žmonių nuolat gyventa nuo akmens amžiaus pabaigos iki šių dienų.

Archeologiniai žvalgymai, tyrimai ir jų sklaida

Apie Šeduvos krašto archeologijos paveldą ir jo tyrimus spaudoje rašyta labai nedaug. Vienintelis profesionalaus archeologo parengtas straipsnis apie Radviliškio rajono archeologines vietas, kartu ir apie Šeduvą, 2008 metais buvo išspausdintas leidinyje „Radviliškis“.[4] Autorius prideda archeologinių vietų sąrašą ir žemėlapį, aprašo kai kurių paminklų atradimo, žvalgymo ir tyrimo aplinkybes, aprašo archeologinius radinius, pateikia keleto jų iliustracijas. Iš Šeduvos apylinkių B. Dakanis mini Velžių piliakalnį ir jo tyrimus, Užuožerių kapinyną, užsimindamas, kad ten rasta ne tik geležies amžiaus įkapių, bet ir keletas akmeninių kirvelių. Trumpai paminima ir Žilionių senovės gyvenvietė.

Šeduvos apylinkių paminklais senovės mėgėjai ir archeologai susidomėjo gana vėlai. XX a. ketvirtajame dešimtmetyje į archeologinių paminklų, daugiausiai piliakalnių, paieškas ir fiksaciją įsitraukė žymus, labai aukšto profesionalumo fotografas Balys Buračas. Jis apkeliavo ir nufotografavo apie 200 Lietuvos piliakalnių, fotografuodamas juos iš visų pusių, fiksuodamas gamtinę aplinką. Savo fototeką jis tvarkė labai rūpestingai, negatyvus ir nuotraukas pardavė ar paliko muziejams, archyvams. Visai neseniai išleistas B. Buračo fotografijų albumas „Lietuvos piliakalniai“. Jame spausdinama Velžių piliakalnio nuotrauka, padaryta po 1930 metų.[5] O svarbiausia – prie nuotraukos yra pridėtas šis ilgas B. Buračo pasakojimas:

„Pusiaukelėje tarp Radviliškio ir Šeduvos miestelio, kur plačios pelkės ir maži, išretėję miškeliai supa mažą Verdulių ežeriuką Žirnį, senovėje buvęs didelis miestas. Taip sako senų žmonių padavimai. Dabar šioje vietoje, palei Žirnio ežeriuką, matyti keli neaukšti kalneliai: Pilė, Milžinkapiai ir Bažnyčkalnis. Sprendžiant iš kalnelių pavadinimų, atrodo, kad čia senovėje buvusi pilis, alkavietė ir kapai. Kiek žinoma, ši vieta archeologų netyrinėta, be to, ji dar maža kam ir žinoma.

[2] *Kėdainių krašto muziejus*, inventorinis Nr. 44.
[3] *Lietuvos TSR archeologijos atlasas,* Vilnius, 1974, t. 1, p. 115.
[4] Dakanis B. *Radviliškio rajono archeologinės vietos*, Radviliškis, 2008, p. 66–10.
[5] Buračas B. *Lietuvos piliakalniai*, Vilnius, 2011, p. 414–415.

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis tekstas, kurio nuorašas patvirtintas nustatyta tvarka, internete nuolat skelbiamas nuo 2016 12 30.

Pats gražiausias Velžių kaimo piliakalnis – Pilies kalnas. Kalnelis neaukštas, ir kiek pailgas. Didesnė piliakalnio dalis pušimis ir eglėmis apaugusi. Kalnelio šlaitus skalauja Žirnio ežerėlio vandenys. Vietelė maloni ir graži, mylintį savo kraštą keleivį viliote viliojanti ja pasigrožėti. Todėl lankytojų piliakalnyje niekada netrūksta.

Ten pat už kokio 100 ar 150 metrų yra antrasis piliakalnis – Milžinkapių kalnas. Milžinkapių kalnelyje seniau buvę žymūs apskriti kapčiai, aplink akmenimis apdėti, lyg kokie darželiai, vietos gyventojų milžinkapiais vadinami. Velžių kaimą skirstant į vienkiemius, Milžinkapių piliakalnis teko ūkininkui Banaičiui. Statydamas naujus trobesius, ūkininkas išlupinėjo akmenis iš milžinkapių ir sudėjo juos į statomus namų pamatus, o paskui ir milžinkapius suarė, sulygino juos su žeme. Ardydamas Milžinkapius, tikėjosi rasiąs paslėptų milžinų lobių, bet kalnelyje rasta tik sutrūnijusių milžinų kaulų.

Už kokio 100 metrų į pietus nuo Pilies kalno yra trečias piliakalnis, Bažnytkalniu vadinamas. Šis piliakalnis jau baigiamas naikint, imant iš jo keliams taisyti ir statyboms žvyrą. Seniau Bažnyčkalnis buvęs didelis ir atrodęs gražiai. Dabar šis kalnelis mažesnis už pilies kalną. Išdalinus kaimą į vienkiemius, Bažnyčkalnis teko ūkininkui Senuliui. Ūkininkas Senulis, prisiklausęs senų žmonių pasakojimų, tikėjo, jog Bažnyčkalnyje tikrai gali būti paslėptos milžinų bažnyčios brangenybės. Kaip jis pats sakosi, atsidėjęs kalnelį kasinėjęs ir šį tą tikrai radęs, kažin ką panašaus į ne šių laikų bažnytinius daiktus. Rastieji daiktai nebuvo tikro aukso, nes buvo apžaliavę. Bažnytkalnyje rastųjų dirbinių Senulis dabar jau nebeturįs, nes visus tuos radinius vaikai bežaisdami sudaužę ir išmėčioję.

Šios apylinkės senieji gyventojai mena miglotus padavimus apie šio krašto tolimą praeitį – milžinų gadynę, gamtos stebuklus, buvusį miestą. Velžių kaimo gyventojas Senulis pasakojo, jog prieš šimtus metų iš nežinomo krašto padangėmis atslinkęs juodas kaip miškas debesis ir pakibęs ore ties Velžių kaimu. Debesis ilgą laiką baisiausiai ūžęs, šniokštęs ir visaip gąsdinęs žmones. Gyventojai supratę, jog tai esanti Dievo rykštė. Kad apsisaugotų nuo Dievo rykštės bausmės, žmonės meldęsi, visokias aukas nešę ir visaip spėlioję ežero vardą, kad tik jis nekristų žemėn. Netikėtai viena Verdulių dvaro boba ežerą pavadinusi Žirnio vardu. To tik ir reikėjo: debesis tiškęs žemėn su didžiausiu trenksmu, taip smarkiai, kad ežero vandenys jo pakrantėse net kalnus suvertę, kaip pilte supylę. Ežeras nukritęs su visomis žuvimis.

Milžinų gadynėje Velžių apylinkėje buvęs kažkoks milžinų miestas. Ant pilies kalno gyvenęs vienas milžinas, o ant Kapų, arba Milžinkapių – kitas. Tarp kalnelių yra Žirnio ežerėlis, o nuo vieno iki kito kalnelio yra apie kilometrą tolumo. Milžinai buvę tokie

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis tekstas, kurio nuorašas patvirtintas nustatyta tvarka, internete nuolat skelbiamas nuo 2016 12 30.

dideli, kad sėdi, būdavo, vienas ant vieno kalnelio, o kitas – ant kito, ir ranka rankon per Žirnio ežerėlį vienas su kitu tabokinėmis pasidalindavo.

Ant Bažnyčkalnio senovės mieste stovėjusi milžinų bažnyčia, dėl to ir dabar šis kalnas Bažnyčkalniu vadinasi. Šiame kalnelyje, sako, randama senovės bažnytinių daiktų. Kartą vienas žmogus šventadienio pačioje dvylikėje užmigęs pogulio ant Bažnyčkalnio. Sapne jis girdįs, kažkas jį žadinąs, sakąs ausin: „Žmogau, negulėk čia, šiame kalnelyje, eik sau iš tos vietos, čia man reikia mišias laikyti.“ Žmogus labai persigandęs ir pabudęs iš miego, bet kai apsidairęs – niekur nematęs nė gyvos dvasios.“

B. Buračas iš žmonių pasakojimų ir kalnelių pavadinimų spėjo, kad Velžiuose buvęs visas archeologinis kompleksas – piliakalnis, pilkapynas ir alkvietė, tačiau žmonių tamsumas ir godumas beveik visai jį sunaikino. Apie Velžių kaimo piliakalnius B. Buračas spaudoje rašė ir pats, vėlgi atkreipdamas dėmesį į didelę istorinę vertę turinčią vietovę.[6] Taigi B. Buračą tam tikra prasme galime laikyti Velžių piliakalnio atradėju, užfiksavusiu jo vaizdą ir pagarsinusiu jo vardą. Be tikro susidomėjimo senove, prieškario spaudoje pasitaikydavo legendų ir kitokių pasakojimų apie piliakalnius ar laidojimo vietas. Vienas toks padavimas išspausdintas ir apie Velžių piliakalnį.[7]

Petras Tarasenka, vienas iš Lietuvos archeologijos pradininkų, atliko milžinišką darbą – jis surinko medžiagą ir sudarė visų XX a. pradžioje žinomų archeologinių vietų sąrašą bei žemėlapį. Iš Šeduvos krašto į šį sąvadą pateko tik du senovės kapinynai – Užuožerių ir Šeduvos.[8] P. Tarasenka juos vadino milžinkapiais ir senkapiais.

Po Antrojo pasaulinio karo archeologai į Šeduvos apylinkes užsuko tik 1960 metais. Būtina pažymėti, kad vietinio archeologijos paveldo tyrimais susirūpino Šeduvos šviesuoliai. 1960 m. gegužės 24 d. Šeduvos kraštotyros muziejaus mokslinis darbuotojas Vytautas Šenauskas parašė laišką Lietuvos TSR mokslų akademijos Istorijos instituto archeologijos skyriui, pranešdamas, kad Gimbogaloje ardomas senkapis. Archeologai sureagavo žaibiškai – gegužės 29 d. į Gimbogalą atvažiavo instituto darbuotojas Vytautas Daugudis ir atliko tris dienas trukusius archeologinius žvalgymus. Tyrinėtojas rado 4 apardytus kapus su įkapėmis. Jis konstatavo, kad Gimbogaloje tikrai yra V–VI a. kapinynas, kuriam gresia sunaikinimo pavojus. Laukas, kur aptiktas kapinynas, jau daug laiko buvo ariamas, jame buvo ruošiamasi sodinti kopūstus, taigi numatoma arti ir toliau. V. Daugudis žvalgymų išvadoje pabrėžė, kad šį kapinyną būtina kuo skubiausiai ištirti.[9] Tačiau tai niekada nebuvo padaryta. Apie Gimbogalos V–VI a. kapinyną dabar liudija vienintelė minėtoji V. Daugudžio ataskaita ir archeologiniai radiniai, ilgą laiką buvę Šeduvos muziejuje, o dabar saugojami Daugyvenės kultūros istorijos muzie-

[6] Buračas B. Velžių kaimo piliakalniai, *Mūsų kraštas*, 1938, Nr. 46, p. 8.

[7] J. M. Burbulo piliakalnio padavimas, *Vienybė*, 1931, Nr. 22.

[8] Tarasenka P. *Lietuvos archeologinė medžiaga*, Kaunas–Marijampolė, 1928, p. 243, 253.

[9] Daugudis V. V. Daugudžio 1960 V 26–29 komandiruotės ataskaita, *Lietuvos istorijos instituto Archeologijos archyvas*, f. 1, b. 94.

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis tekstas, kurio nuorašas patvirtintas nustatyta tvarka, internete nuolat skelbiamas nuo 2016 12 30.

jaus-draustinio rinkiniuose. Savo krašto žmonėms apie Gimbogalos radinius vietos spaudoje papasakojo muziejininkas Vytautas Šenauskas[10], kurį galima laikyti ne tik Šeduvos, bet ir viso Radviliškio krašto senovės žinovu, tyrėju, globėju. Jis yra atradęs ne vieną archeologinę vietą, surinkęs ir perdavęs muziejui jose surinktus atsitiktinius radinius, o svarbiausia – apie archeologijos paveldą ir jo tyrimus nuolat rašė vietos spaudoje. Tais straipsniais jis labai prisidėjo prie Šeduvos krašto senovės pažinimo. Dabar jie jau yra įgavę ir istorijos bei paveldosaugos šaltinių vertę, nes fiksavo atskirų laikotarpių aktualijas, tyrimus, paminklų būklę.[11] Paminėtinas ir dar vienas to laikotarpio šviesuolis – Šiaulių „Aušros" muziejaus darbuotojas Adolfas Nezabitauskas. Jis buvo profesionalus istorikas, baigęs Kauno universitetą. Po lagerių ir tremties grįžęs į Lietuvą, dirbo Šiaulių „Aušros" ir Telšių „Alkos" muziejuose, grįžo prie mokslinių istorijos tyrimų. Tyrinėdamas archyvus ir rasdamas vertingos medžiagos apie įvairių Lietuvos vietovių istoriją, žmones ir įvykius, jis rašydavo straipsnius į tos vietovės vietinę spaudą. Vienas toks jo straipsnis buvo skirtas ir Šeduvos apylinkėms.[12]

1968 m. Istorijos instituto darbuotojai, vadovaujami Adolfo Tautavičiaus, išsirengė į žvalgomąją ekspediciją po įvairius Lietuvos regionus, taip pat ir į Radviliškio rajoną. Žvalgomosios archeologinės ekspedicijos tikslas buvo aplankyti žinomus paminklus ir paieškoti dar neatrastų archeologinių vietų. Šeduvos apylinkėse 1968 m. ekspedicijos metu buvo aplankyta Baltosios–Prastavonių senosios kapinaitės, Užuožerių kapinynas, kur žmonės rasdavo žalvarinių papuošalų nuo 1934 metų, ir Velžio (taip jis vadinamas ataskaitoje) piliakalnis. A. Tautavičius detaliai aprašė kiekvienos archeologinės vietos vaizdą, aplinką, konstatavo gresiančius pavojus.[13] Ši ekspedicija buvo labai svarbi keletu požiūrių. Pirma – jos medžiaga buvo vienas iš šaltinių „Lietuvos TSR archeologijos atlasui" parengti ir išleisti. Skaitytojui reikėtų priminti, kad minėtas atlasas – tai pirmasis pokario detalus, išsamus Lietuvos archeologijos paveldo sąvadas, į kurį buvo įtrauktos visos tuo metu žinomos archeologinės vietos. Pateikti jų aprašai, tyrimų duomenys, radinių datavimas bei saugojimo vietos, literatūros sąrašas. Šiame atlase jau minimi ir kiti Šeduvos archeologijos paveldo objektai – Gimbogalos, Užuožerių kapinynai.[14] Antra – ekspedicijos metu buvo užfiksuota ir dokumentuota tuometinė archeologinių vietų būklė, taip sudarant išliekamąją vertę turinčius šaltinius tuometiniams ir ateities archeologijos mokslo bei paveldosaugos tyrimams. Po šios ekspedicijos rajono laikraščio darbuotojas Stasys Bulzgis parašė straipsnį apie varganą senovės paveldo būklę, atkreipdamas visuomenės dėmesį į naikinamą Velžių piliakalnį.[15] Tuo metu piliakalnio teritorijoje buvo įrengta Radviliškio miesto poilsio zona, veikė pliažas, aludė, ten nuolat būdavo žmonių, važinėjančių motociklais ir mašinomis. Tuo laiku apardyti piliakalnio šlaitai ir aplinka, dėl ko labiausiai ir buvo susirūpinęs žurnalistas.

[10] Šenauskas V. Gimbogalos senkapiai, *Spalio vėliava*, 1960, liepos 16.

[11] Šenauskas V. Archeologinių tyrinėjimų pėdsakais, *Spalio vėliava*, 1962, vasario 14; Istorijos lapus praskleidus. Lietuvos didžiojo kunigaikščio dvaras Šeduvoje XVI–XVIII a., *Komunizmo aušra*, 1974, lapkr. 2, 12, 14.

[12] Nezabitauskas A. Radviliškis ir Verdulis, *Komunizmo aušra*, 1964, lapkr. 14, p. 3.

[13] Tautavičius A. 1968 m. žvalgomosios archeologinės ekspedicijos ataskaita, *Lietuvos istorijos instituto Archeologijos archyvas*, f. 1, b. 258, p. 72, 80, 84–85.

[14] *Lietuvos TSR archeologijos atlasas*, Vilnius, 1977, t. 3, p. 40, 116.

[15] Bulzgis S. Trypiame užmiršta Velžių piliakalnį, *Komunizmo aušra*, 1968, rugs. 17.

© VšĮ „Versmės" leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis tekstas, kurio nuorašas patvirtintas nustatyta tvarka, internete nuolat skelbiamas nuo 2016 12 30.

Žvalgomoji ekspedicija buvo paskata atlikti Velžių piliakalnio archeologinius tyrimus 1969 metais. Šio darbo ėmėsi tuometinis Šiaulių istorijos-etnografijos muziejaus „Aušra“ direktorius archeologas Julius Naudužas. Ekspedicija užtruko beveik du mėnesius, buvo ištirtas 1 075 m^2 plotas ir aptiktas iki 60 cm storio kultūrinis sluoksnis. Atrastos gynybinės sienos liekanos, židinys, trinamosios girnos, lipdytos keramikos, keletas papuošalų. J. Naudužas piliakalnį datavo VII–XI amžiais.[16] Ilgą laiką tyrimų medžiaga buvo nepublikuota, tik pats tyrinėtojas parašė du straipsnius į vietos spaudą, kur informavo apie archeologinę ekspediciją.[17] Pagrindinė informacija buvo išspausdinta „Lietuvos TSR archeologijos atlaso“ II tome[18] 1975 metais, taip pat buvo išspausdinta enciklopedijoje.[19] Piliakalniu nenustojo domėtis ir apie jį rašyti paveldosaugos darbuotojai.[20] Tik 2005 m. platesnis tyrimų aprašas, brėžiniai ir iliustracijos buvo paskelbti naujame Lietuvos piliakalnių atlase[21] ir interneto portale *Lietuvos piliakalniai*.[22] Velžių piliakalnio radiniai dabar saugomi Šiaulių „Aušros“ muziejuje.

Septintojo dešimtmečio pabaigoje Šeduvos miesto istorija susidomėjo architektūros istorikas, Statybos ir architektūros instituto mokslinis bendradarbis Klemensas Čerbulėnas.[23] 1970 m. vasarą Šeduvos centre buvo aptiktos kapinyno liekanos ir apie tai nedelsdamas informavo vietinis žurnalistas S. Bulzgis.[24] 1970 m. Šeduva kraštiečius džiugino ir itin retais bei vertingais radiniais – buvo atrastas lobis.[25]

1973 m. Šeduvoje buvo aptikti mūro likučiai ir kultūrinis sluoksnis. Tiesa, tuo metu archeologinių tyrimų nebuvo atlikta, tačiau ta proga V. Šenauskas vietos spaudoje paskelbė didelį, per tris laikraščio numerius ėjusį straipsnį, interpretuojantį radinį kaip Lietuvos didžiojo kunigaikščio dvaro liekanas.[26]

Dar po dešimtmečio Šeduvoje vėl apsilankė archeologai. 1984 m. Lietuvos TSR kultūros ministerijos Mokslinė metodinė taryba surengė žvalgomąją ekspediciją į Radviliškio rajoną. Archeologas Bronius Dakanis tikrino duomenis apie spėjamo kapinyno vietą Džiugionių kaime. Būta pasakojimų, kad 1935 m., vežant žvyrą, buvo randama žmonių kaulų. Tokie duomenys užfiksuoti ir Valstybinės archeologijos komisijos pranešime.[27] Būta pasakojimų ir apie metalinius radinius iš tų Džiugionių žvyrynės, tačiau jie dingę. B. Dakanis konstatavo, kad minėta žvyrynė yra buvusios kaimo kapinaitės, datuojamos XVII–XVIII a. Jos buvo buvusio Rokonių dvaro laukuose, daug laiko artos ir visai sunaikintos. Jas reikėtų vadinti Daukantų (Rokonių) vardu.[28] Be to, buvo nustatytos suardytų Arimaičių ir Velžių pilkapyno vietos.[29]

[16] Naudužas J. Velžių piliakalnio tyrinėjimo dienoraštis, Šiauliai, 1969, *Lietuvos istorijos instituto Archeologijos archyvas*, f. 1, b. 78.

[17] Naudužas J. Brangesni už auksą lobiai, *Komunizmo aušra*, 1969, birž. 29; Naudužas J. Archeologiniai tyrinėjimai Velžių piliakalnyje, *Raudonoji vėliava*, 1969, liepos 3.

[18] *Lietuvos TSR archeologijos atlasas*, II. Piliakalniai, Vilnius, 1975, t. 2, p. 180.

[19] Velžių piliakalnis, *Tarybų Lietuvos enciklopedija*, Vilnius, 1988, t. 4, p. 497.

[20] Prascevičius E. Velžiai prieš tūkstantį metų, *Komunizmo aušra*, 1984, bal. 18.

[21] *Lietuvos piliakalniai*, Atlasas. II tomas, Vilnius, 2005, t. 2, p. 278–279.

[22] *Lietuvos piliakalniai*, prieiga per internetą, žiūrėta 2012 07 20. http://www.piliakalniai.lt/piliakalnis.php?piliakalnis_id=419.

[23] Čerbulėnas K. *Kultūros barai*, 1969, nr. 2, p. 34–39.

[24] Bulzgis S. Praeities puslapiai, *Komunizmo aušra*, 1970, spalio 24.

[25] Dirda J. Rado pinigų maišą, *Komunizmo aušra*, 1970, rugpj. 11.

[26] Šenauskas V. Istorijos lapus praskleidus, Lietuvos didžiojo kunigaikščio dvaras Šeduvoje XVI–XVIII a., *Komunizmo aušra*, 1974, lapkr. 2, 12, 14.

[27] *Valstybinės archeologijos komisijos archyvas*, b. 74, p. 486–489.

[28] Dakanis B. Žvalgomieji tyrinėjimai Radviliškio rajone 1984 m., Vilnius, *Lietuvos istorijos instituto Archeologijos archyvas*, f. 1, b. 1244.

[29] Dakanis B., Merkevičius A. Nauji duomenys apie Radviliškio rajono archeologijos paminklus, *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1985–1986 metais*, Vilnius, 1987, p. 179–181.

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis tekstas, kurio nuorašas patvirtintas nustatyta tvarka, internete nuolat skelbiamas nuo 2016 12 30.

Tyrinėtojai rašo, kad *„Arimaičių pilkapiai buvę Bažnytkalnyje, 0,5 km į šiaurės vakarus nuo Arimaičių vandens saugyklos ir 0,4 km į šiaurės rytus nuo Verdulių šaltinio. Čia buvę 5–6 m skersmens akmenų ratai, kurie 1935–1936 metais išardyti. 1946 m. A. Lisauskas, statydamas pastatus, rado įmovinį kirvį ir prie kaukolės įvijinį papuošalą <...> Velžių kapinynas buvęs Bažnyčkalnyje, 0,6 km į pietus nuo piliakalnio, 0,15 km į šiaurę nuo kelio Panevėžys–Šiauliai“.*[30]

Nė viena iš minėtų vietų į saugomų archeologijos vietų sąrašus įtraukta nebuvo, tačiau kaip istoriniai faktai turi tam tikros vertės. 1996 metais buvo tyrinėjama vieta Arimaičių kaime, kur ilgą laiką buvo randama žmonių kaulų ir geležinių dirbinių. Atlikęs kasinėjimus vietinių gyventojų nurodytoje vietoje ir surinkęs jų pasakotą informaciją, archeologas B. Dakanis padarė išvadą, kad toje vietoje greičiausiai būta kaimo kapinaičių, o ne senovinio kapinyno.[31]

Šeduvos apylinkių archeologijos paveldo paieškos ir tyrimai buvo tęsiami ir Lietuvai atgavus nepriklausomybę. Svarbiausia naujųjų laikų tyrimų kryptis buvo Šeduvos miesto tyrimai, nors ir toliau buvo žvalgomos ir apylinkės. Kultūros paveldo centras 1996 m. žvalgė Radviliškio rajoną, kur tyrimui pasirinktas Šeduvos miestas, sklypas Vytauto gatvėje Nr. 10. Pagrindinis tyrimų tikslas buvo Šeduvos senamiesčio kultūrinis sluoksnis.[32] Būsimų statybų vietoje buvo ištirtas 3,3 m^2 plotas, aptiktas apie 1 m storio kultūrinis sluoksnis, kurio apatinis horizontas datuotas XVI–XVIII a. Čia rasta žiestos keramikos, kaltinių vinių ir kitų radinių. Archeologas B. Dakanis iš to tyrimo padarė labai svarbią išvadą – Šeduvos miestas turi keleto šimtmečių senumo senamiesčio kultūrinį sluoksnį, kurio ribas būtina nustatyti. Prieš visus statybų darbus Šeduvoje būtina atlikti archeologinius tyrimus.

Paveldosaugos institucijos gerai dirbo savo darbą. 1997 m. pabaigoje į Kultūros vertybių registrą buvo įtrauktas Šeduvos (Užuovėjos) kapinynas[33], o 2005 m. – ir Šeduvos senojo miesto vieta.[34] Įstatymo apsaugotas Šeduvos senamiestis pastarąjį dešimtmetį buvo itin intensyviai tyrinėjamas (žr. 6 lentelę).

Apie pusantro metro storio miesto kultūrinis sluoksnis kaupėsi nuo XVI a., jis išsaugojo ne tik gatvių, pastatų, statinių, bet ir žmonių kasdieninės buities pėdsakus. Šeduvos miesto plėtros plane skiriama dėmesio ir archeologijos paveldo saugojimui, naudojimui bei sklaidai, pabrėžiama, kad paveldo objektai nėra pakankamai ištirti[35], todėl archeologiniams tyrimams Šeduvoje esama gerų perspektyvų.

Įsibėgėję Šeduvos miesto archeologiniai tyrimai šiuo metu yra nustelbę kitų objektų tyrimus, tai yra šių laikų reikmė, tačiau žemė slepia dar ne vieną žmonių senovėje gyventą vietą, kurios archeologai dar nerado.

[30] *Ten pat*, p. 180.

[31] Dakanis B. Neaiškios archeologinės vertės vietų 1996 m. žvalgomieji tyrinėjimai Kretingos ir Radviliškio rajonuose, *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1995–1996 metais*, Vilnius, 1997, p. 33–42.

[32] Dakanis B. Archeologijos vertybių žvalgymas ir žvalgomieji kasinėjimai Joniškio, Plungės, Radviliškio ir Šakių rajonuose, Vilnius, 1996, *Lietuvos istorijos instituto Archeologijos archyvas*, f. 1, b. 2522.

[33] *Kultūros paveldo registras. Šeduvos miesto seniūnija*, prieiga per internetą, žiūrėta 2012 07 21, fiksavimas http://www.radviliskis.lt/files/kulturos-paveldas/2-seniunijose-2.pdf.

[34] *Kultūros paveldo registras. Šeduvos senojo miesto vieta*, unikalus kodas 30340, prieiga per internetą, žiūrėta 2012 07 21 http://kvr.kpd.lt/heritage/Pages/KVRDetail.aspx?lang=lt&MC=30340.

[35] *Radviliškio rajono savivaldybės Šeduvos miesto bendrasis planas. III etapas*. Sprendiniai – prieiga per internetą, žiūrėta 2012 08 11 http://www.radviliskis.lt/files/teritoriju-planavimas/tp-4491-sprendiniai.

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis tekstas, kurio nuorašas patvirtintas nustatyta tvarka, internete nuolat skelbiamas nuo 2016 12 30.

Akmens amžiaus radimvietės

Šeduvos kraštas nepasižymi itin gausiais akmens amžiaus radiniais, tačiau keletas rastų akmeninių kirvių mums liudija labai svarbų faktą – žmonių čia gyvenama jau keletas tūkstantmečių. Seniausių akmens amžiaus epochų – paleolito ir mezolito – įrankių, pagamintų iš titnago, kaulo, rago, apie Šeduvą kol kas nerasta. Kol kas nebuvo aptikta ir akmens amžiaus gyvenviečių nei kapinynų. Patys seniausi Šeduvos krašto archeologiniai radiniai yra šlifuoti kirveliai su skyle kotui (žr. 3 lentelę). Šlifuotas akmeninis kirvis – tai neolito, paskutinės akmens amžiaus epochos, datuojamos 6550–2000 metų prieš Kristų[36], vėlyvojo etapo ir Ankstyvojo metalų laikotarpio (2000 m. prieš Kristų) dirbinys.

3 lentelė
Akmeniniai kirviai

Eil. Nr.	Radimvietė	Tipas	Matmenys	Datavimas	Saugojimo vieta
1.	Čelkiai	Akmeninio kirvio nuolauža	Ilgis 7,7 cm, ašmenų plotis 4,6 cm, storis 6,1 cm	Nenustatyta	Kėdainių krašto muziejus, inventorinis Nr. 44
2.	Gimbogala	Akmeninio kirvio ruošinys	Ilgis 14,2 cm, ašmenų plotis 7,5 cm, storis 4,2 cm	Nenustatyta	Daugyvenės kultūros istorijos muziejus-draustinis, inventorinis Nr. 7196
3.	Girviniai	Akmeninis kirvis su skyle kotui keturkampe pentimi	Ilgis 1,1 cm, ašmenų plotis 7,3 cm, storis 3,8 cm	II–I tūkst. prieš Kristų	Šiaulių „Aušros“ muziejus, inventorinis Nr. 986 (2501)
4.	Kauleliškiai	Kirvis su skyle kotui smailėjančia pentimi	Ilgis 7,9 cm, ašmenų plotis 4,2 cm, storis 4 cm	III–II tūkst. prieš Kristų	Vytauto Didžiojo karo muziejus, inventorinis Nr. 137
5.	Šeduva	Kirvis su skyle kotui netaisyklinga pentimi	Ilgis 8,9 cm, ašmenų plotis 4,5 cm, storis 4,6 cm	III–II tūkst. prieš Kristų	Panevėžio kraštotyros muziejus, inventorinis Nr. 132
6.	Šeduva	Kirvis su skyle kotui smailėjančia pentimi	Ilgis 13 cm, ašmenų plotis 5,3 cm, storis 4,6 cm	III–II tūkst. prieš Kristų	Daugyvenės kultūros istorijos muziejus-draustinis, inventorinis Nr. 457
7.	Šeduvos apylinkės	Kirvis su skyle kotui ilga keturkampe pentimi	Ilgis 12 cm, ašmenų plotis 5 cm, storis 2,2 cm	II–I tūkst. prieš Kristų	Daugyvenės kultūros istorijos muziejus-draustinis, inventorinis Nr. 7686
8.	Šeduvos apylinkės	Skobtas	Ilgis 16 cm, ašmenų plotis 5 cm, storis 3,3 cm	III tūkst. prieš Kristų pabaiga	Daugyvenės kultūros istorijos muziejus-draustinis, inventorinis Nr. 10
9.	Užuožeriai	Kirvis su skyle kotui, nuskilusia pentimi, perdirbtas	Ilgis 8,7 cm, ašmenų plotis 2,5 cm, storis 5 cm	II–I tūkst. prieš Kristų	Daugyvenės kultūros istorijos muziejus-draustinis, inventorinis Nr. 1076

[36] Girininkas A. *Lietuvos archeologija*, 2009, p. 128.

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis tekstas, kurio nuorašas patvirtintas nustatyta tvarka, internete nuolat skelbiamas nuo 2016 12 30.

Akmeninis skobtas ir akmeniniai kirveliai iš Šeduvos apylinkių

Visi neolito epochos dirbiniai – tai atsitiktiniai radiniai, rasti ariant žemę, tiesiant kelius, statant tiltus, statybų metu. Juos radę žmonės nebuvo specialistai, jie pastebėdavo ir nuo žemės pakeldavo nematytą įdomų dirbinį, retas kuris įsidėmėdamas radimo aplinkybes – ariamas laukas ar upės krantas, žemės paviršius ar gilesni sluoksniai. Neatkreipdavo dėmesio ir į kaulų nuolaužas, jeigu jų netgi būdavo. Dėl to dabar jau nebenustatysime, ar kirviai rasti gyvenvietės vietoje, ar kape. Ačiū radėjams už jų supratimą, kad rado vertingą senovės liudininką ir už tai, kad radinius perdavė muziejams. Daugyvenės kultūros istorijos muziejuje saugoma keletas akmeninių kirvelių ir jų ruošinių, kurie dar nebuvo įtraukti į archeologijos mokslo apyvartą. Tai vienas iš Šeduvoje rastų kirvių, Gimbogalos kirvio ruošinys, Užuožerių kirvelis ir Šeduvos apylinkėse rastas skobtas, kurio tikslesnė radimo vieta nežinoma. Dar keturi kirveliai ar jų fragmentai pateko į tolimesnius muziejus – Šiaulių, Panevėžio, Kėdainių, Kauno (žr. 3 lentelę).

Kiekvieno akmeninio kirvelio radimvietė liudija apie toje vietoje gyvenusius žmones – tai gyvenviečių, o dažniau – kapinynų vietos. Pažiūrėjus į jų paplitimą, matyti, kad III–I tūkst. prieš Kristų gyventa mažiausiai penkiose šešiose vietovėse (žr. žemėlapį). Trijose iš jų – Užuožeriuose, Gimbogaloje, Šeduvoje – yra ir geležies amžiaus kapinynai, taigi gyvenimas nenutrūko ir vėlesniais laikais.

Kirviu galima daug ką nuveikti, tačiau jo pagrindinė funkcija – medžio apdirbimas. Kirvio naudojimas siejamas su miško kirtimu ariamiems laukams, statybomis ir panašiais darbais. Visi Šeduvos apylinkių kirveliai buvo skirti darbui, nė vieno iš jų nėra kovinio, nors tokią funkciją dalis akmeninių kirvių turėjo. Vienas akmeninis dirbinys ypač retas ir įdomus – tai skobtas, padarytas ir juodo akmens, labai gerai nušlifuotas, dailaus darbo. Tai ne vietinių meistrų dirbinys. Tokie skobtai į mūsų kraštus atkeliavo III tūkst. prieš Kristų pabaigoje iš finougrų kultūrinės srities per Estiją ir Latviją.[37] Nors tiksli jo radimo vieta nežinoma, tačiau jis vis tiek liudija apie Šeduvos krašto gyventojų ryšius su kitais tolimais kraštais.

Piliakalnis ir gyvenvietė

Ilgą laiką visame Šeduvos krašte iš archeologinių gyventų vietų buvo žinomas tik vienas Velžių piliakalnis, o 1985 m. buvo aptikta dar viena gyventa vieta – tai Žiliónių senovės gyvenvietė. Velžiai ir Žiliónіai gyvavo toje pačioje epochoje – geležies amžiuje, tačiau žmonėms reiškė ne tą patį. Velžiai – tai gerai įrengta tvirtovė, o Žilionіai – neįtvirtintas žemdirbių bendruomenės kaimas.

[37] *Lietuvos TSR archeologijos atlasas*, Vilnius, 1974, t. 2, p. 103.

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis tekstas, kurio nuorašas patvirtintas nustatyta tvarka, internete nuolat skelbiamas nuo 2016 12 30.

Velžių piliakalnis buvo įrengtas pietiniame Arimáičių ežero krante. Jo šlaitai statūs, 1969 m., kai buvo matuojami J. Naudužo, buvo 9 m aukščio nuo Arimaičių ežero vandens lygio, o dabar 6 m aukščio, aikštelė apvali, 25 m skersmens. Šiaurinėje ir rytinėje pusėje aikštelę juosė 1,5 m aukščio ir 15 m pločio pylimas. Šlaito apačioje buvo iškastas 20 m pločio ir 2 m gylio griovys. Rytinėje piliakalnio pašlaitėje buvo įrengtas papilys.[38]

Laikas šio piliakalnio nebuvo pagailėjęs. Kai 1969 m. vasarą J. Naudužas atvyko pradėti kasinėjimų, rado liūdną vaizdą.

„Piliakalnis ir priešpilis jau keletą metų yra Radviliškio miesto poilsio vieta. Čia šeštadieniais ir sekmadieniais tiek daug poilsiautojų, kad tiesiog neįmanoma praeiti. Čia dirbtinis pliažas, aludė, pensionas, prekybinis taškas ... ir begalė kaušteléjusių poilsiautojų. Tyrinėjimų metu ne kartą pasitaikė, kad į perkasas įlėkdavo motociklai, netgi mašinų vairuotojai... Vienas toks vairuotojas smarkiai apgadino pylimo skerspjūvį... Piliakalnio šlaitas ŠV kampe išgriautas poilsiautojų. Daugiau kaip 1 m gilyn nugriautas šlaitas. Buvusis pylimas buvo nukastas dar prieš II pasaulinį karą. Mat kaimo jaunimui jis maišė gegužinėms. Dėl to pylimą per pora talkų nukasė į pakalnę. Piliakalnio rytiniame gale dabar šlaito sąskaiton per 30 m įruošta tinklinio aikštelė“, – tyrimų ataskaitoje rašė J. Naudužas.[39]

Nepaisant tokios ilgametės akivaizdžios nepagarbos senovės paveldui, archeologinė ekspedicija buvo vaisinga. Kasinėjimai parodė, kad aikštelėje buvo susikaupęs 60 cm storio kultūrinis sluoksnis. J. Naudužas, pagal rastus papuošalus piliakalnį datavęs VII–XI amžiais, pastebi, kad per tiek laiko susikaupė palyginti menkas kultūrinis sluoksnis, kuriame mažai keramikos, kaulų ir kitų buities liekanų. Degėsiai ir apdegusio molio gabalai liudija, kad piliakalnyje buvęs gaisras, po kurio jis jau nebeatstatytas. Tyrinėtojas rašo, kad, sprendžiant pagal sąnašų sluoksnius, Arimaičių ežero lygis yra smarkiai svyravęs. Iš pradžių vandens lygis buvo vos ne 6 m aukštesnis už dabartinį, tada piliakalnio kalvelė vos kyšojo iš vandens. Kai ežero lygis nukrito 3 m, tada buvo įrengtas piliakalnis su pylimu ir gynybiniu grioviu. J. Naudužas teigia, kad Velžių piliakalnio pagrindinė funkcija buvo gynybinė, jis buvo gyvenamas ir naudojamas ne ištisai, o tik pavojui gresiant, todėl kultūrinis sluoksnis nestoras *„su negausiais radiniais“*.[40]

1969 m. buvo ištirtas 1 075 m^2 plotas. Ištirta aikštelė, padarytas rytinio pylimo, griovio ir šiaurinio šlaito pjūvis. Aikštelės pakraščiuose stovėjo medinė siena, iš kurios išliko medžio anglių, akmenų juosta su apdegusiais molio tinko gabalais. Aikštelėje buvę pastatyti trys ilgi keturkampiai pastatai, apie 14 × 4,2 m, 12,6 × 5,1 m dydžio ir 15,5 × 5,5 m dydžio. Pastatų vietose buvo rasta apdegusių akmenų, molio tinko, gyvulių kaulų. Didžiausio pastato kampe buvo rastas židinys su degėsiais, puodų šukėmis ir apdegusiais kaulais. Aikštelėje rastos

[38] Velžiai, Šeduvos seniūnija, *Lietuvos piliakalniai*, Vilnius, 2005, t. 2, p. 278.

[39] Naudužas J. Velžių piliakalnio tyrinėjimo dienoraštis, Šiauliai, 1969, p. 3, *Lietuvos istorijos instituto Archeologijos archyvas*, f. 1, b. 278.

[40] Naudužas J. *Ten pat*.

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis tekstas, kurio nuorašas patvirtintas nustatyta tvarka, internete nuolat skelbiamas nuo 2016 12 30.

apdegusios ir sutrupėjusios akmeninės trinamosios girnos ir jų trintuvas. Beveik pačiame paviršiuje, 8 cm gylyje, degėsių sluoksnelyje, buvo rastas pats įdomiausias Velžių piliakalnio radinys – sidabrinė antkaklė užkeistais pergniaužtiniais galais. Beveik paviršiuje rastos ir žalvarinė pasaginė segė gyvuliniais galais, dar vienos tokios pat segės liežuvėlis ir apvarėlė iš 3 plonų žalvarinių strypelių. Be to, aikštelėje rasta 110 lipdytų puodų šukių, kai kurios su gnaibytiniu ornamentu, ir pusė kibiro, anot J. Naudužo, smulkių gyvulių kaulų.[41] Dar rasta ir geležinė vinis bei geležinis apkalas (pagal J. Naudužą – smeigtuko fragmentas ir kabutis) priskirtini vėlyvesniam už piliakalnį laikotarpiui (žr. 4 lentelę).

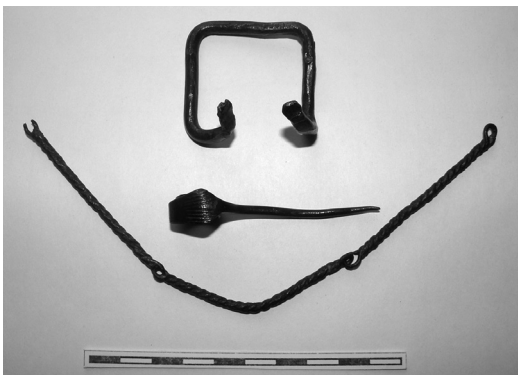

Velžių piliakalnio radiniai: diržo sagtis, pasaginės segės liežuvėlis, apvara iš žalvario strypelių

Velžių piliakalnio keramika

Velžių piliakalnis turėjo ir papilį. Tai įtvirtinta piliakalnio papėdės gyvenvietė, kurios įtvirtinimai gerokai galingesni už paprastos papėdės gyvenvietės įtvirtinimus. Velžių piliakalnio papilio aikštelė buvo 70 × 34–40 m dydžio ir jis buvęs apsaugotas 14 m pločio ir 3 m gylio grioviu ir už jo supiltu 1 m aukščio pylimu. Į rytus nuo papilio išlikę dar vieno pylimo pėdsakai. Papilyje buvo rastas akmenimis grįstas židinys.[42]

Papilys būdavo ne tik įtvirtintas, bet ir gyvenamas. Todėl priešas, užėmęs papilį, ne tik sumažindavo besiginančiųjų gynybines galimybes, bet ir galėdavo gauti nemažą karo grobį. Papilys būdavo už piliakalnį didesnė teritorija, apjuosta gynybiniu grioviu ar pylimu. Papilius paprastai įrengdavo toje vietoje, kuri būdavo apsaugota gamtinių kliūčių. Papilyje gyvendavo daugiausia amatininkai, galbūt pirkliai. Spėjama, kad papiliai galėdavo tapti būsimo miesto užuomazga.[43]

Taigi Velžiai buvo gerai įtvirtinta gyvenvietė, kurios bendruomenė gyveno papilyje, o pylimais ir tvora apsaugotoje aikštelėje būta pastatų laikinam gyvenimui pavojaus metu, galbūt sandėlių būtinoms atsargoms. A. Tautavičius daro prielaidą, kad I tūkstantmečio po Kristaus antrosios pusės piliakalniuose taikos metu galėjo rinktis apylinkių

[41] *Ten pat*, p. 6.
[42] Velžiai, Šeduvos seniūnija, *Lietuvos piliakalniai*, Vilnius, 2005, t. 2, p. 278.
[43] Zabiela G. *Lietuvos medinės pilys*, Vilnius, 1995, p. 335.

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis tekstas, kurio nuorašas patvirtintas nustatyta tvarka, internete nuolat skelbiamas nuo 2016 12 30.

ar visos genties vyrai bendruomenės reikalų aptarti, ginčų tarp bendruomenių ar su kitomis gentimis spręsti. Čia galėjo būti saugomos visai bendruomenei priklausančios grūdų atsargos, kitas turtas, o vėliau – ir surinkta duoklė. Piliakalniuose galėję būti ir šventvietės, jis galėjęs būti kulto centru. Velžių piliakalnio įranga ir gynybinė sistema gana gražiai atitinka A. Tautavičiaus modelį. Jis galėjęs būti didelės apylinkės centru. Iki artimiausių vienalaikių Ramulėnų ir Raginėnų piliakalnių nuo jo apie 15 km, o iki pietinių kaimynų – Kudinų ir Diauderių – daugiau kaip 20 km. Jį įsirengusi bendruomenė turėjo būti turtinga, kad galėjo įsigyti tokį brangų ir masyvų papuošalą, kaip sidabrinė antkaklė. Gali būti, kad savo klestėjimo laikotarpiu, II tūkstantmečio po Kristaus pradžioje, pilaitė tapo vienos iš vietinės gentinės diduomenės šeimų rezidencija. Aikštelėje rastieji papuošalai tarsi liudytų, kad pavojaus akimirką pilyje tikrai slėpėsi žmonės su savo turtais. Kada piliakalnis buvo apleistas, nebuvo tiksliai nustatyta, tačiau sudeginta medinė gynybinė siena, degėsių sluoksnelyje rasti papuošalai liudija, kad jis buvo padegtas ir suniokotas priešų antpuolio metu, o ne šiaip apleistas.

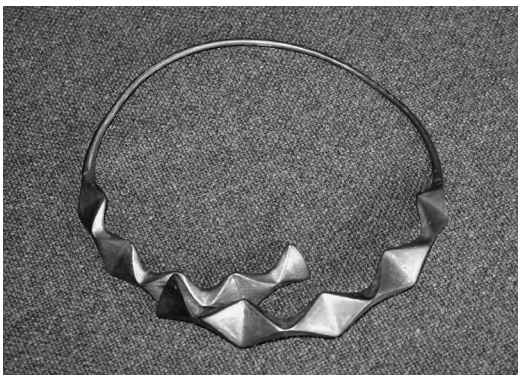

Sidabrinė antkaklė, rasta Velžių piliakalnyje. Audronės Šapaitės nuotr.

Naujausiais duomenimis, Velžių piliakalnis datuojamas I–II tūkstantmečio po Kristaus pradžia, taigi jis gyvavo ne vieną šimtmetį. Kurgi vietinė bendruomenė laidojo savo mirusiuosius? Dar B. Buračas rašė apie vietinių ūkininkų išardytus pilkapių vainikus. Tie pilkapiai turėjo priklausyti ankstesniajam piliakalnio gyvavimo periodui. Velžių senkapis, vadinamas Katmilžiu, 1973 m. buvo įtrauktas į vietinės reikšmės archeologijos paminklų sąrašą[44], o vėliau ir į Kultūros vertybių registrą, tačiau nuo 2005 m. registre jo nebėra. Kaip jau buvo minėta aukščiau, 1984 m. žvalgomoji ekspedicija nustatė, kad Velžių kapinynas buvęs Bažnyčkalnyje, 0,6 km į pietus nuo piliakalnio, 0,15 km į šiaurę nuo kelio Panevėžys–Šiauliai. Tačiau ši vieta niekada nebuvo tyrinėta, todėl tikrų žinių apie kapinyną kol kas neturime.

4 lentelė
Piliakalnio ir gyvenvietės radiniai

Eil. Nr.	Pavadinimas ir tipas	Matmenys	Datavimas	Saugojimo vieta ir inventorinis numeris
Velžių piliakalnis				
1.	Segė žalvarinė pasaginė gyvuliniais galais	Skersmuo 3 × 2,7 cm, lankelio storis 1,7 cm	X–XIII a.	Šiaulių „Aušros“ muziejus, I-A 90:1
2.	Liežuvėlis žalvarinės pasaginės segės	Ilgis 6,5 cm, storis 0,3 cm, galvutės plotis 1,1 cm	X–XIII a.	Šiaulių „Aušros“ muziejus, I-A 90:2

[44] *Lietuvos TSR kultūros paminklų sąrašas*, Vilnius, 1973, p. 163.

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis tekstas, kurio nuorašas patvirtintas nustatyta tvarka, internete nuolat skelbiamas nuo 2016 12 30.

(tęsinys)

Eil. Nr.	Pavadinimas ir tipas	Matmenys	Datavimas	Saugojimo vieta ir inventorinis numeris
3.	Sagties žalvarinės, keturkampės dalis be skersinio	Ilgis 4,2 cm, plotis 4,2 cm, lankelio storis 0,45 cm		Šiaulių „Aušros“ muziejus, I-A 90:3
4.	Apvara, suverta iš 3 vytinių strypelių	Ilgis 21 cm, strypelio ilgis 7 cm, strypelio skersmuo 0,3 cm		Šiaulių „Aušros“ muziejus, I-A 90:4
5.	Vinis geležinė, kaltinė, netaisyklingos formos galvute	Ilgis 5 cm, plotis 0,6–0,7 cm		Šiaulių „Aušros“ muziejus, I-A 90:5
6.	Apkalas geležinis, kaltinis, lapo formos su kilpele	Ilgis 13,4 cm, plotis 6 cm, storis 1,3 cm		Šiaulių „Aušros“ muziejus, I-A 90:6
7.	Antkaklė sidabrinė pergniaužtinė	Skersmuo 16,5 cm, lankelio skersmuo 0,6 cm, galų plotis 2,5 cm	VI–VII a.	Šiaulių „Aušros“ muziejus, I-A 108
8.	Molio tinkas, 10 fragmentų		I tūkst. pab.–II tūkst. pradžia	Šiaulių „Aušros“ muziejus, GEK 3472
9.	Šlakas, 1 fragmentas			Šiaulių „Aušros“ muziejus, GEK 3472
10.	Akmeninis trintuvas ovalo formos, plokščias	Ilgis 9 cm, plotis 6 cm, storis 4 cm	I tūkst. pab.–II tūkst. pradžia	Šiaulių „Aušros“ muziejus, GEK 3470
11.	Lipdytų apžiestų puodų šukės, puoštos banguotu ornamentu, 57 vienetai		I tūkst. pab.–II tūkst. pradžia	Šiaulių „Aušros“ muziejus, GEK 3466
12.	Lipdytų apžiestų puodų šukės, lygiu paviršiumi, 53 vienetai		I tūkst. pab.–II tūkst. pradžia	Šiaulių „Aušros“ muziejus, GEK 3471
13.	Gyvulių kaulai			Šiaulių „Aušros“ muziejus, GEK 3473
Žilionių senovės gyvenvietė				
1.	Akmeniniai trintuvai, ovalo formos, plokšti, 2 vienetai	Ilgis 8 ir 6,5 cm, plotis 6 ir 5 cm, storis 3 cm	I tūkst.	Daugyvenės kultūros istorijos muziejus-draustinis, 6942
2.	Molio tinkas, 14 fragmentų		I tūkst.	Daugyvenės kultūros istorijos muziejus-draustinis, 6942
3.	Skaldyti apdegę akmenys, 7 fragmentai		I tūkst.	Daugyvenės kultūros istorijos muziejus-draustinis, 6942
4.	Lipdytų puodų šukės, 2 vienetai		I tūkst.	Daugyvenės kultūros istorijos muziejus-draustinis, 6942

Žilionių senovės gyvenvietė, atrasta į pietus nuo Šeduvos miesto, kur kas mažiau žinoma. Iš buvusio Šeduvos kraštotyros paveldėtame rinkinyje, dabar saugomame Daugyvenės kultūros istorijos muziejuje-draustinyje, yra radinių iš Žilionių.

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis tekstas, kurio nuorašas patvirtintas nustatyta tvarka, internete nuolat skelbiamas nuo 2016 12 30.

Tai 14 stambių molio tinko gabalų su medinių rąstų atspaudais, 7 skaldyti apdegę akmenys, 2 akmeniniai trintuvėliai ir 2 lipdyto puodo šukės.[45] Su šiais radiniais dar buvo rasta ir gyvulių ar žvėrių kaulų, yra žinoma, kad 1986 m. buvo atlikti osteologiniai tyrimai.[46] Nėra jokių dokumentų apie tai, kas ir kada šiuos radinius pristatė į tuometinį Šeduvos muziejų. Apie Žilionių gyvenvietę neužsimenama nė vienoje 1986 m., kada buvo atliekami osteologiniai tyrimai, ataskaitoje. 1993 m. Žilionių senovės gyvenvietė įtraukta į Lietuvos Respublikos istorijos ir kultūros paminklų sąrašą, o nuo 2005 04 29 – pripažinta valstybės saugomu Kultūros vertybių registro objektu kaip Žilionių senovės gyvenvietė, vadinama Juodakalniu. Saugomas 4,2 ha gyvenvietės plotas.

Molio tinko gabalai aiškiai liudija apie Žilionių senovės gyvenvietėje buvusius pastatus ar statinius, surėstus iš netašytų rąstų, kuriuose tarpai tarp rąstų buvo užglaistyti moliu. Geležies amžiaus gyvenvietėse, kaip kad ir Žilioniuose, paprastai labai gausiai randama skaldytų apdegusių akmenų, kurie buvo naudoti atviriems židiniams namuose įrengti. Rasti du elipsės formos plokšti akmeniniai trintuvai, dažniausiai naudoti grūdams malti trinamosiomis girnomis. Tai ir visos žinios apie šią senovės gyvenvietę, kurios tyrimai suteiktų neįkainojamų žinių apie Šeduvos apylinkių ir kur kas platesnio regiono geležies amžiaus gyvenseną.

Geležies amžiaus kapinynai

Šeduvos krašte žinomi trys senovės kapinynai – Gimbogalos, Užuožerių ir Šeduvos. Kur gyveno juos palikusios žemdirbių bendruomenės, kol kas nėra žinoma. Senovės gyvenvietės sunaikinamos kur kas dažniau ir greičiau nei kapinynai, nes pagrindinių gyvenviečių radinių – skaldytų akmenų, molio tinko, anglių ir degėsių, puodų šukių – artojai beveik niekada nepastebi ir jais nesusidomi. Metaliniai kapinynų radiniai surandami ir į muziejus perduodami kur kas dažniau. Apie Užuožerių ir Šeduvos kapinynus vietiniai žmonės žinojo bent jau nuo XX a. trečiojo dešimtmečio, kadangi žinios apie juos pateko į P. Tarasenkos archeologijos paminklų sąvadą, o Gimbogalos kapinynas atrastas tik po Antrojo pasaulinio karo.

5 lentelė
Laidojimo paminklų radinių lentelė

Kapo Nr.	Pavadinimas	Matmenys	Datavimas	Saugojimo vieta ir inventorinis numeris
Gimbogalos kapinynas				
1.	Ietigalis geležinis, įmovinis, plačia rombo formos plunksna	Ilgis 15 cm, plunksnos plotis 2,8 cm, įmovos ilgis 7 cm, skersmuo 2,2 cm	V–VII a.	Daugyvenės kultūros istorijos muziejus-draustinis, inventorinis Nr. 21
2.	Geležinio nuokamienio smeigtuko fragmentas		V–VIII a.	Dingęs

[45] Daugyvenės kultūros istorijos muziejus-draustinis, Archeologijos rinkinys, Inventorinis Nr. 6942.

[46] Lietuvos archeologijos draugija. Lietuvos veterinarijos akademijos Osteologijos laboratorija. Prieiga per internetą, žiūrėta 2012 08 14 http://www.lad.if.vu.lt.osteologija.htm.

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis tekstas, kurio nuorašas patvirtintas nustatyta tvarka, internete nuolat skelbiamas nuo 2016 12 30.

(tęsinys)

Kapo Nr.	Pavadinimas	Matmenys	Datavimas	Saugojimo vieta ir inventorinis numeris
3.	Peilis geležinis, tiesia nugarėle	Ilgis 20 cm, ašmenų plotis 1,8 cm, nugarėlės storis 0,5 cm	I–XII a.	Daugyvenės kultūros istorijos muziejus-draustinis, inventorinis Nr. 28
4.	Geležinis nuokamienis smeigtukas su grandinėle	Ilgis 8,6 cm, adatos skersmuo 0,5 cm, galvutės skersmuo 0,7 cm, galvutės aukštis 3,5 cm	V–VIII a.	Daugyvenės kultūros istorijos muziejus-draustinis, inventorinis Nr. 69
5.	Peilis geležinis, tiesia nugarėle	Ilgis 23 cm, ašmenų plotis 1,8 cm, nugarėlės storis 0,5 cm	I–XII a.	Daugyvenės kultūros istorijos muziejus-draustinis, inventorinis Nr. 28
	Geležinis įmovinis siauraašmenis kirvis			Neišlikęs
Užuožerių kapinynas				
1.	Geležinis įmovinis siauraašmenis kirvis, 2 tipas	Ilgis 20 cm, ašmenų plotis 5,5 cm, įmovos skersmuo 3,8 cm	II–VII a.	Daugyvenės kultūros istorijos muziejus-draustinis, inventorinis Nr. 13
2.	Įmovinis ietigalis ilga karklo lapo formos plunksna	Ilgis 36,6 cm, plunksnos plotis 3,5 cm, įmovos ilgis 16,5 cm, skersmuo 2,2 cm	V–XII a.	Daugyvenės kultūros istorijos muziejus-draustinis, inventorinis Nr. 25
3.	Įmovinis ietigalis plačia rombine plunksna	Ilgis 15,4 cm, plunksnos plotis 2,4 cm, įmovos ilgis 8,5 cm, skersmuo 2,9 cm	V–VII a.	Daugyvenės kultūros istorijos muziejus-draustinis, inventorinis Nr. 21
4.	Įmovinis ietigalis lancetine plunksna	Ilgis 18,2 cm, plunksnos plotis 3 cm, įmovos ilgis 9 cm, skersmuo 3,3 cm	V–VIII a.	Daugyvenės kultūros istorijos muziejus-draustinis, inventorinis Nr. 22
5.	Pentinis plačiaašmenis kirvis		IX–XVI a.	Dingęs
6.	Kalavijas dviašmenis su skersiniu	Ilgis 62,7 cm, ašmenų plotis 4,5 cm, storis 0,5 cm, skersinio ilgis 9,5 cm, plotis 1,5 cm		Daugyvenės kultūros istorijos muziejus-draustinis, inventorinis Nr. 31
7.	Apyrankė, žalvarinė su trikampe iškilia briauna		V–VI a.	Vytauto Didžiojo karo muziejus, 687:4
8.	Apyrankė			Vytauto Didžiojo karo muziejus, 687:1-6
9.	Įmovinis ietigalis			Vytauto Didžiojo karo muziejus, 687:1-6
10.	Kirvis			Vytauto Didžiojo karo muziejus, 687:1-6
11.	Peilis			Vytauto Didžiojo karo muziejus, 687:1-6

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis tekstas, kurio nuorašas patvirtintas nustatyta tvarka, internete nuolat skelbiamas nuo 2016 12 30.

(tęsinys)

Kapo Nr.	Pavadinimas	Matmenys	Datavimas	Saugojimo vieta ir inventorinis numeris
Šeduvos Užuovėjos kapinynas				
1.	Žalvarinė įvija, 2 fragmentai (galvos dangos papuošalas?)	Ilgis 8,5 cm, 2,5 cm, 1,5 cm, skersmuo 2 cm	V–VII a.	Daugyvenės kultūros istorijos muziejus-draustinis, inventorinis Nr. 6691
2.	Geležinis įmovinis ietigalis karklo lapo formos plunksna (5 tipas)	Ilgis 19,5 cm, plunksnos plotis 2,5 cm, įmovos ilgis 11,5 cm, įmovos skersmuo 2,5 cm	V–XII a.	Daugyvenės kultūros istorijos muziejus-draustinis, inventorinis Nr. 6623
3.	Geležinis įmovinis ietigalis lauro lapo formos (4B tipas)	Ilgis 14,5 cm, plunksnos plotis 4,1 cm, įmovos ilgis 7 cm, įmovos skersmuo 2,3 cm	VI–VIII a.	Daugyvenės kultūros istorijos muziejus-draustinis, inventorinis Nr. 6699
4.	Geležinis įmovinis ietigalis profiliuota plunksna (2 tipas)	Ilgis 21,5 cm, plunksnos plotis 3,1 cm, įmovos ilgis 9,2 cm, įmovos skersmuo 2 cm	V–VII a.	Daugyvenės kultūros istorijos muziejus-draustinis, inventorinis Nr. 6700
5.	Geležinė įmovinė vedega	Ilgis 21 cm, ašmenų plotis 2,7 cm, įmovos ilgis 11 cm, įmovos skersmuo 3,2 cm	V–VIII a.	Daugyvenės kultūros istorijos muziejus-draustinis, inventorinis Nr. 6873
6.	Geležinis įmovinis siauraašmenis kirvis (2 tipas)	Ilgis 19 cm, ašmenų plotis 4,5 cm įmovos skersmuo 4 cm	II–VII a.	Daugyvenės kultūros istorijos muziejus-draustinis, inventorinis Nr. 6874
7.	Geležinis įtveriamasis peilis tiesia nugarėle	Ilgis 14,8 cm, geležtės ilgis 11 cm, geležtės plotis 2,4 cm	V–VIII a.	Daugyvenės kultūros istorijos muziejus-draustinis, inventorinis Nr. 6705
	Kryžiniai smeigtukai, vytinė antkaklė kilpiniais galais įvijinė apyrankė, lankinė laiptelinė segė LAA, 110 p.		IX–XI a.	Dingę
Šeduvos apylinkės				
1.	Geležinis įtveriamasis peilis tiesia nugarėle	Ilgis 20,5 cm, geležtės ilgis 11 cm, geležtės plotis 3,1 cm	V–X a.	Daugyvenės kultūros istorijos muziejus-draustinis, inventorinis Nr. 6703
2.	Ietigalis geležinis įmovinis rombo formos plunksna ilga įmova	Ilgis 9,7 cm, plunksnos plotis 2,7 cm, įmovos ilgis 12,5 cm, skersmuo 2 cm	VII–IX a.	Daugyvenės kultūros istorijos muziejus-draustinis, inventorinis Nr. 6767
3.	Geležinis įmovinis siauraašmenis kirvis (2 tipas)	Ilgis 20 cm, ašmenų plotis 4,7 cm, įmovos skersmuo 3,5 cm	II–VII a.	Daugyvenės kultūros istorijos muziejus-draustinis, inventorinis Nr. 6633
4.	Geležinis įmovinis siauraašmenis kirvis (5 tipas)	Ilgis 20,2 cm, ašmenų plotis 5,7 cm, įmovos skersmuo 3,7 cm	V–XI a.	Daugyvenės kultūros istorijos muziejus-draustinis, inventorinis Nr. 6632

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis tekstas, kurio nuorašas patvirtintas nustatyta tvarka, internete nuolat skelbiamas nuo 2016 12 30.

(tęsinys)

Kapo Nr.	Pavadinimas	Matmenys	Datavimas	Saugojimo vieta ir inventorinis numeris
5.	Plačiaašmenis kirvis			Daugyvenės kultūros istorijos muziejus-draustinis, inventorinis Nr. 6158
6.	Žalvarinė juostinė apyrankė vienodo pločio lankeliu	Skersmuo 7 × 5,4 cm, lankelio plotis 1,5 cm, lankelio storis 0,4 cm	VIII–XIII a.	Daugyvenės kultūros istorijos muziejus-draustinis, inventorinis Nr. 6712
7.	Žalvarinė juostinė apyrankė platėjančiais galais	Skersmuo 7,4 × 4,5 cm, lankelio plotis 1,5 cm, lankelio storis 0,4 cm	VIII–XIII a.	Daugyvenės kultūros istorijos muziejus-draustinis, inventorinis Nr. 55

Užúožerių kapinynas vietiniams žmonėms ir archeologams žinomas gana seniai. Pirmasis apie jį savo archeologijos sąvade užsiminė Petras Tarasenka. Jo sąraše esama tokio įrašo: „*Užuožerių k., Šeduvos vls., Panevėžio apskr. Yra milžinkapių (J. Elisono*[47] *medž.)*“.[48] 1934 m., tvarkant mokyklos teritoriją, aptiktas senkapis, atkasti žmogaus griaučiai su V–VI a. įkapėmis. Suardytuose kapuose rasta radinių. 1936 m. visi jie – dvi apyrankės, įmovinis ietigalis, kirvis, peilis – pateko į Kauno kultūros muziejų, kur saugomi ir dabar. Vėliau rasta dar keletas V–VII ir XIII–XVI a. radinių, kurių dalis pateko į Šeduvos muziejų – įmovinis kirvis, plačiaašmenis pentinis kirvis ir du įmoviniai ietigaliai.[49] Kauno muziejuje saugomus Užuožerių radinius į mokslinę apyvartą įtraukė pirmasis profesionalus lietuvių archeologas Jonas Puzinas, rašydamas savo stambiausią veikalą, kuris buvo pirmasis platus mokslo darbas, apibendrinantis tuo laiku žinomus duomenis apie Lietuvos proistorę.[50]

Užuožerių kapinyno radiniai: įmovinis geležinis kirvis ir ietigaliai

1968 m. Užuožerius aplankė Istorijos instituto ekspedicija, vadovaujama A. Tautavičiaus. Savo ataskaitoje jis rašė, kad kapinynas buvo į šiaurę nuo Arimaičių ežero, kairiajame Ežerėlės krante. Po 1934 m. mokyklos sode ir gretimos sodybos darže buvo randama monetėlių ir senienų, kurių dalis pateko į Šeduvos muziejų (įmovinis geležinis kirvis, vėlyvas pentinis plačiaašmenis kirvis, du įmoviniai ietigaliai, vėlyvas kalavijas), buvę randama žmonių kaulų. Žvalgytojai padarė prie-

[47] Jurgis Elisonas (1889 m. rugpjūčio 4 d. Palėvenėje, Aukštadvaryje, Kupiškio r.–1964 m. sausio 4 d. Vysbadene, Vokietija) – pedagogas, aktyvus visuomenės veikėjas, kraštotyrininkas, gamtininkas, vienas ryškiausių tarpukario Lietuvos zoologų.

[48] Tarasenka P. *Lietuvos archeologijos medžiaga*, Kaunas–Marijampolė, 1928, p. 253.

[49] *Lietuvos TSR archeologijos atlasas*, Pilkapynai ir senkapiai, Vilnius, 1977, t. 3, p. 116.

[50] Puzinas J. *Naujausių proistorinių tyrimų duomenys*, Kaunas, 1938, p. 269.

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis tekstas, kurio nuorašas patvirtintas nustatyta tvarka, internete nuolat skelbiamas nuo 2016 12 30.

laidą, kad kapinyno plotas galėjo siekti už 100 m į šiaurės rytus buvusias kaimo kapinaites.[51] 1973 m. Užuožerių kapinynas buvo įtrauktas į valstybės saugomų vietinės reikšmės archeologijos paminklų sąrašą[52], o 1997 m. ir į Kultūros vertybių registrą.[53] Tačiau jo tuometinė padėtis nebuvo gera, dėl to kapinynas 1997 m. įtrauktas ir į ardomų archeologinių vietų sąrašą dėl šių priežasčių:

„Užuožerių kapinynas (unikalus kodas 5552), Radviliškio r. – teritoriją užima mokyklos ir namų valdos žemė. ŠR teritorijos pakraštyje Lietuvos nepriklausomybės dešimtmečiui pažymėti atstatytas paminklas. Teritorijos viduryje stovi medinis mokyklos pastatas. PV jo gale yra mūrinis priestatas – katilinė, nuo jo į V – medinė daržinė – sandėlis. Teritorijoje yra ir sporto žaidimų aikštelė su įrengimais, stiklinis ir laikinas šiltnamiai, šulinys, medinis tualetas, privažiavimo keliukas, sodas, į PV nuo mokyklos – gėlynas, apsodintas eglaitėmis, šiukšlių krūva, malkos, apleistas braškynas, akmeninis ugnikalnio maketas.“[54]

Užuožerių kapinynas išvengė sunaikinimo, gana anksti patekęs archeologų akiratin, tačiau jis niekada nebuvo profesionaliai tyrinėtas, ir apie jį dabar galima spręsti tik iš keliolikos radinių, saugomų Vytauto Didžiojo karo ir Daugyvenės kultūros istorijos muziejuose (žr. 5 lentelę). Geležinį įmovinį Užuožerių kirvį A. Malonaitis priskyrė 2 tipui ir datavo I–VIII a.[55] Visi trys ietigaliai skirtingi. Vienas jų – su plačia rombine plunksna[56] (1G tipo pagal V. Kazakevičių), antrasis su ilga karklo lapo formos plunksna[57], trečiasis lancetine plunksna.[58]

Sprendžiant iš radinių chronologijos, bendruomenė, palikusi šį kapinyną, vienoje vietoje gyveno apie tūkstantį metų. Ankstyviausi papuošalai datuojami V a., o vėlyvieji dirbiniai – plačiaašmenis kirvis, vėlyvas kalavijas su skersiniu – siekia XVI a. Kadangi kapinynas netyrinėtas, tai negalime pasakyti, ar bendruomenės ten gyventa ištisai, ar su pertrūkiais. Netoli kapinyno yra senos, keleto šimtmečių senumo kapinaitės, kaimas tebegyvuoja ir dabar, todėl Užúožerius galime laikyti viena iš ilgiausiai gyvuojančių Šeduvos krašto gyvenviečių, kurios žmonės neapleidžia jau pusantro tūkstančio metų. Pagal naujausius baltų genčių teritorijų tyrimo duomenis Užuožerių kapinynas turėtų būti skirtinas aukštaičiams.

Šeduvos kapinynas pirmą kartą taip pat paminėtas P. Tarasenkos sąvade, įvardytas kaip senkapis, bet plačiau neapibūdintas, tik parašyta, kad apie jį informavo L. Valiukas.[59] 1973 m. kultūros paminklų sąraše pažymėta,

[51] Tautavičius A. 1968 m. žvalgomosios archeologinės ekspedicijos ataskaita, Vilnius, 1968, *Lietuvos Istorijos instituto Archeologijos archyvas*, f. 1, b. 258, p. 80.

[52] *Lietuvos TSR kultūros paminklų sąrašas*, Vilnius, 1973, p. 161.

[53] Užuožerių kapinynas, *Kultūros vertybių registras*. Prieiga per internetą, žiūrėta 2012-09-10 http://kvr.kpd.lt/heritage/Pages/KVRDetail.aspx?lang=lt&MC=5552.

[54] Apsaugos tikslais tiriamų archeologinių vietų sąrašas. Ardomos archeologinės vietos. Prieiga per internetą, žiūrėta 2012 09 12 http://www.heritage.lt/kpip/apsaugos.htm#Radviliškio.

[55] Malonaitis A. *Geležiniai siauraašmeniai kirviai Lietuvoje*, Vilnius, 2008, p. 141.

[56] Казакевичюс В. *Оружие балтских племён II–VII веков на территории Литвы*, Вильнюс, 1988, с. 29–30.

[57] *Ten pat*, p. 48–52.

[58] *Ten pat*, p. 53.

[59] Tarasenka P. *Lietuvos archeologijos medžiaga*, Kaunas–Marijampolė, 1928, p. 243.

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis tekstas, kurio nuorašas patvirtintas nustatyta tvarka, internete nuolat skelbiamas nuo 2016 12 30.

kad Šeduvoje yra senkapis su VII–VIII a. kapu. Jis yra Aukštežerių kalne, prie upės, ties keliu į Puipiŭ kaimą.[60] Archeologijos atlase minima, kad senkapis buvo Šeduvos miesto pietrytinėje dalyje, jis ardomas statybų ir kitų žemės darbų metu. Iš jo keletas IX–X a. papuošalų pateko į Šeduvos muziejų.[61] 1997 m. Šeduvos Užuovėjos kapinynas buvo įtrauktas į kultūros vertybių registrą[62], įrašytas į ardomų paminklų sąrašą dėl to, kad:

„Šeduvos kapinynas (AV 2000, A 641), Radviliškio r. – teritorijoje namų valda (savininkai – naujakuriai), o jį žaloja senas sodas, persodinant bus pažeista vertybė. 0,2 ha teritorijos užima šalia sodybos esantis sodas-daržas (ariamas).“[63]

Kaip matyti iš aprašų, informacija apie kapinyną nesutampa. Archeologijos sąraše minimas objektas buvo Šeduvos pietrytinėje dalyje, o Šeduvos Užuovėjos kapinynas yra į vakarus nuo miesto. Nesutampa ir radinių datavimas, todėl gali būti, kad Šeduvoje ir jos artimoje aplinkoje būta dviejų nevienalaikių laidojimo vietų. Galbūt joms tektų priskirti ir archeologinius radinius ar bent jų dalį, kurių metrikose parašyta, kad jie rasti netoli Šeduvos?

Šeduvos kapinynas niekada nebuvo tyrinėtas. Visi radiniai dabar saugomi Daugyvenės muziejuje ir jokių duomenų, kad jų būtų ir kituose muziejuose, kol kas nėra. Šiandien nieko negalima pasakyti apie laidoseną Šeduvos kapinyne, turime tik keletą radinių, dėl kurių taip pat esama problemų. Archeologijos atlase minimi kryžiniai smeigtukai, vytinė antkaklė kilpiniais galais, įvijinė apyrankė, lankinė laiptelinė segė, datuojami IX–XI a., žinomi tik iš literatūros.[64] Daugyvenės muziejuje tokių radinių, įrašytų kaip Šeduvos radiniai, nėra.

Juostinės apyrankės iš Šeduvos apylinkių

Kaip matyti iš 5 lentelės, dauguma Šeduvos Užuovėjos kapinyno radinių datuoti V–VII amžiais. Iš papuošalų išliko tik viena stambi žalvarinė įvija, o kiti – darbo įrankiai ir ginklai. Retesnis radinys yra vedega. Anot A. Tautavičiaus, užmovus ją ant koto, panašiai kaip įmovinį kirvį, ja galėjo būti išskaptuojamos geldos, mediniai indai, tokiu įrankiu lengva iškirsti eketę.[65] Kiti radiniai – peiliai, ietigaliai, kirviai – buvo plačiai naudojami dau-

[60] *Lietuvos TSR kultūros paminklų sąrašas*, Vilnius, 1973, p. 280.
[61] *Lietuvos TSR archeologijos atlasas,* Vilnius, 1977, t. 3, p. 110.
[62] Lietuvos Respublikos kultūros vertybių registras – prieiga per internetą, žiūrėta 2012 09 20 http://kvr.kpd.lt/heritage/Pages/KVRDetail.aspx?lang=lt̃MC=16169.
[63] Apsaugos tikslais tiriamų archeologinių vietų sąrašas. Ardomos archeologinės vietos. Prieiga per internetą, žiūrėta 2012 09 12 http://www.heritage.lt/kpip/apsaugos.htmɒRadviliškio.
[64] *Lietuvos TSR archeologijos atlasas,* Vilnius, 1977, t. 3, p. 110.
[65] Tautavičius A. *Vidurinis geležies amžius Lietuvoje (V–IX a.)*, Vilnius, 1996, p. 118.

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis tekstas, kurio nuorašas patvirtintas nustatyta tvarka, internete nuolat skelbiamas nuo 2016 12 30.

gelio baltų genčių. Šeduvos kapinyną palikusi bendruomenė, kaip ir Gimbogala ir Užuožerių, skirtina aukštaičiams.

Daugyvenės muziejuje esama keleto archeologinių radinių – dvi apyrankės, įmoviniai kirviai, peilis, ietigaliai (žr. 5 lentelę) – neturi tikslios metrikos, žinoma tik tiek, kad jie iš Šeduvos apylinkių. Būtų tuščias darbas spėlioti, iš kokių – žinomų ar dar neatrastų – archeologinių vietų jie atnešti į muziejų.

Gimbogalos kapinynas buvo atrastas 1960 m. Gegužės 24 d., ariant dirvą tuometinio „Tarybinio partizano“ kolūkyje, 30–50 cm gylyje buvo aptikti 4 palaidojimai. Vietiniai žmonės Šeduvos kraštotyros muziejaus moksliniam darbuotojui Vytautui Šenauskui pranešė apie kaimo laukuose aptiktus radinius. Jis, supratęs, kad ardomas senovinis kapinynas, pranešė apie tai archeologams, ir po kelių dienų Vytautas Daugudis, Lietuvos TSR mokslų akademijos Istorijos instituto mokslininkas, jau pradėjo archeologinius tyrimus.[66] Kapinynas buvo Gimbogalos kaimo pietvakarių pusėje, maždaug už 300 m, dešinėje kelio Gimbogala–Bebrujai pusėje, ariamoje dirvoje, ant neaukštos pakilumėlės, žmonių vadinamos Ulyčgaliu.

Kapinyno tyrimas truko tris dienas. V. Daugudis nustatė, kad trys iš keturių kapų sudarė tarsi eilę, ėjusią pietų–šiaurės kryptimi. Du mirusieji buvo paguldyti galvomis į rytus, o vienas – į vakarus. Ketvirtasis mirusysis palaidotas galva į pietus, per 6 m į vakarus nuo minėtos kapų grupės, prie griaučių pastebėta angliukų. Šiame kape griaučiai išlikę geriausiai. Visi mirusieji buvo paguldyti ant nugaros, ištiestomis kojomis, ant krūtinės sudėtomis rankomis. Dar vieno labai suardyto kapo liekanos rastos netoli ketvirtojo palaidojimo. Tyrinėtojas pastebi, kad visame tyrinėtame plote ir toliau ariamojoje dirvoje mėtėsi pavieniai žmonių kaulai ir jų nuolaužos bei daug vėlesnės žiestų puodų šukės.

V. Daugudis savo ataskaitoje kapų nenumeravo, neparašė, kokia, jo nuomone, buvusi mirusiųjų lytis, tačiau pažymėjo, kokios įkapės buvo rastos prie kiekvienų palaikų. Sąlyginai Gimbogalos kapinyno kapus numeruosime pagal jų laidojimo kryptį, laikydamiesi V. Daugudžio tvarkos. Kapus, kurių orientacija į rytus, pavadinsime Nr. 1 ir Nr. 2, orientuotus į vakarus – Nr. 3, o į pietus – Nr. 4, suardytasis kapas – Nr. 5. Kape Nr. 1 nebuvo rasta jokių įkapių. Kape Nr. 2 prie kojų buvo rastas geležinis trumpas karklo lapo formos plunksna įmovinis ietigalis, datuojamas V–VII amžiais. Kape Nr. 3 rastas geležinio buoželinio smeigtuko fragmentas su žalvarine grandinėle. Kape Nr. 4 prie galvos rastas geležinis peilis, krūtinės vietoje – geležinis buoželinis smeigtukas su žalvarine grandinėle. Suardyto kapo Nr. 5 vietoje rastas geležinis peilis.

Sprendžiant iš įkapių, kape Nr. 2 buvo palaidotas vyras, karys su pagrindiniu to meto ginklu – ietimi. Kape Nr. 5 rastas ilgas, 23 cm ilgio, stambus peilis taip pat galėtų būti vyro įkapė. Kovos peiliais laikomi tokie, kurių ilgis siekia 25 cm[67], todėl šis greičiausiai darbo įrankis, tačiau jo matmenys geriau būtų tikę tvirtai vyro rankai. Kapai Nr. 3 ir Nr. 4, kur rasti smeigtukai, galėtų būti skiriami moterims, kadangi smeigtukai su grandinėlėmis buvo moterų krūtinės papuošalai. Kape Nr. 4 dar rastas ir geležinis peilis, taip pat būdinga moterų kapų įkapė.

[66] Daugudis V. V. Daugudžio 1960 V 26–29 komandiruotės ataskaita, Vilnius, 1960, *Lietuvos istorijos instituto archeologijos archyvas*, f. 1, b. 94.

[67] Казакевичюс В. *Оружие балтских племён II–VII веков на территории Литвы*, Вильнюс, 1988, с. 82.

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis tekstas, kurio nuorašas patvirtintas nustatyta tvarka, internete nuolat skelbiamas nuo 2016 12 30.

V. Daugudis šiek tiek užsimena ir apie laidojimo papročius. Buvo ištirti tik 5 kapai, iš kurių vienas suardytas, todėl archeologas nedrįsta teigti, kad šiame kapinyne vyrai ir moterys buvo laidojami priešingomis kryptimis, nors kapų Nr. 2 ir Nr. 3 orientacija tokį teiginį patvirtintų. Kitas tikėtinai moters kapas buvo orientuotas pietų kryptimi. Galima daryti prielaidą, kad moterys čia galėjo būti laidojamos vakarų–pietų kryptimis, o vyrai – rytų.

V. Daugudis, remdamasis tirtų kapų radiniais, juos datavo V–VI amžiais. Kape Nr. 2 rastasis ietigalis priklauso geležinių įmovinių ietigalių plačia rombine plunksna tipui. Tokio tipo ietys buvo paplitusios IV–VII a. kapuose beveik visoje dabartinės Lietuvos teritorijoje.[68] Abu peiliai panašūs, tiesiomis nugarėlėmis, prie smaigalio paplatintais iš apačios suapvalintais ašmenimis. Tokios formos peiliai buvo kaldinami visą geležies amžių ir naudojami visuotinai, juos odinėse ar medinėse makštyse nešiojosi ir vyrai, ir moterys, ir vaikai.[69] Gimbogalos kapinyno smeigtukai buvo priskirti V–VIII a. nuokamienių smeigtukų grupei.[70] Tokie smeigtukai daugiausiai būdavo žalvariniai, daug rečiau pasitaikydavo geležinių. Taigi Gimbogalos smeigtukai yra retai randami papuošalai (žr. 5 lentelę).

Gimbogalos kapinyno radiniai: smeigtukas, ietigalis ir peiliai

Tyrinėtojas nesprendė ir kapinyno kultūrinės priklausomybės, tačiau, remiantis naujausiais baltų genčių ir jų arealų tyrimais, galima teigti, kad Gimbogalos kapinyną paliko aukštaičiai.[71]

V. Daugudis teigė, kad kapinynas buvo atrastas dėl to, jog traktoriniai plūgai žemę užkabina giliau, todėl pasiekia kapus ir juos ardo. Tyrinėtojo nuomone, kapinyną reikia kuo greičiau ištirti, kol jis dar nėra visai suardytas. To niekada nebuvo padaryta. Iki šiol V. Daugudžio tyrimas, jo trumputė komandiruotės ataskaita ir buvusiam Šeduvos muziejui atiduoti radiniai, dabar esantys Daugyvenės muziejuje, yra vieninteliai duomenys apie šį kapinyną. Archeologijos atlase prie Gimbogalos radinių paminėtas įmovinis kirvis nebuvo V. Daugudžio perduotas Šeduvos muziejui 1960 m., jo savo ataskaitoje nemini ir tyrinėtojas. Gali būti, kad iš kapinyno vietos į

[68] *Ten pat*, p. 29–30, 9 pav.
[69] Tautavičius A. *Vidurinis geležies amžius Lietuvoje (V–IX a.)*, Vilnius, 1996, p. 108–109.
[70] *Lietuvos TSR archeologijos atlasas*, Vilnius, 1978, t. 4, p. 78, 45 žemėlapis.
[71] Jovaiša E. *Lietuvių etnogenezės įvadas*, Vilnius, 2003, p. 55–56, 89 žemėlapis.

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis tekstas, kurio nuorašas patvirtintas nustatyta tvarka, internete nuolat skelbiamas nuo 2016 12 30.

muziejų jis pakliuvo vėliau, tačiau muziejuje tokio dokumentuoto fakto nerasta.[72] A. Malonaitis, suregistravęs visas įmovinių kirvių radimvietes, nepriskyrė jo prie jokio tipo[73], tad šis kirvis žinomas tik iš literatūros.

Tolesniems Gimbogalos kapinyno tyrimams esama realių perspektyvų. Jo tyrimų duomenys buvo panaudoti archeologijos atlasui rengti[74], 1993 m. buvo įtrauktas į valstybės saugomų paminklų sąrašą[75], o šiuo metu jis yra Kultūros vertybių registre.[76]

Šeduvos senojo miesto vieta

Ilgiausiai ir rezultatyviausiai tyrinėtas objektas Šeduvos krašte yra pats Šeduvos miestas. XX a. pabaigos žvalgomosios ekspedicijos, kaip minėta, davė mintį, kad po šiandieninės Šeduvos grindiniu yra išlikęs ir senasis miestas, pradėjęs formuotis XVI a. ir augąs iki šių dienų. Miesto tyrimus paskatino Šeduvos senojo miesto vietos įrašymas į Kultūros vertybių registrą[77], kai prieš bet kokias statybas ar žemės darbus buvo būtina atlikti archeologinius tyrimus, o vandentiekio tiesimas išplėtė tyrimų zoną kur kas plačiau (žr. 6 lentelę). Nuo 2009 m. Šeduvoje dirbo nemažai archeologų, o informacija apie jų pagrindinius tyrimų rezultatus jau yra paskelbta.

Senojo miesto tyrimai pradėti 1991 m., kai archeologas Algirdas Juknevičius, pačiame miesto centre ištyręs 80 m² plotą, rado storą kultūrinį sluoksnį, monetų, pastatų pamatų ir kitų radinių.[78] 1997 m. žvalgomieji tyrinėjimai atlikti įvairiose miesto vietose, daugiausia Laisvės aikštėje ir Vytauto gatvėje. Archeologas Linas Kvizikevičius nustatė, kad miesto centre išlikęs storas ir radiniais labai turtingas kultūrinis sluoksnis, išlikę senieji grindiniai, o dabartinio miesto pakraščiuose radinių nerasta. Tyrinėtojas pasiūlė senamiestį nedelsiant įtraukti į Kultūros vertybių registrą.[79] Netikėtas radinys buvo rastas Laisvės aikštės 17 a sklype – tai žalvarinis apdegęs ir deformuotas kalavijo makštų galo apkalas, datuojamas XI amžiumi. L. Kvizikevičius ragina to namo aplinką patyrinėti geriau – gal ten būta kapinyno.

Ne visi Šeduvos kasinėjimai buvo tokie vaisingi. Apie dešimtmetį archeologai kasinėjo tai šen, tai ten, kai reikėjo ištirti būsimų statybų teritorijas. Būdavo iškasama po keletą kvadratinių metrų, randama po keletą radinių (žr. 6 lentelę).[80] Tačiau nuo 2009 m.

[72] *Lietuvos TSR archeologijos atlasas*, Vilnius, 1977, t. 3, p. 40.

[73] Malonaitis A. *Geležiniai siauraašmeniai kirviai Lietuvoje*, Vilnius, 2008, p. 139.

[74] *Lietuvos TSR archeologijos atlasas*, Vilnius, 1977, t. 3, p. 40; *Lietuvos TSR archeologijos atlasas*, Vilnius, 1978, t. 4, p. 78, 45 žemėlapis.

[75] *Lietuvos Respublikos istorijos ir kultūros paminklų sąrašas*, Vilnius, 1993, p. 69.

[76] Kultūros vertybių registras. Gimbogalos kapinynas, prieiga per internetą, žiūrėta 2012 08 28. http://kvr.kpd.lt/heritage/Pages/KVRDetail.aspx?lang=lt̄MC=16139.

[77] Kultūros vertybių registras. Šeduvos senojo miesto vieta. Prieiga per internetą, žiūrėta 2012 08 28http://kvr.kpd.lt/heritage/Pages/KVRDetail.aspx?lang=lt̄MC=30340.

[78] Juknevičius A. Šeduvos buvusios turgavietės šiaurinės dalies tyrimai, *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1990 ir 1991 metais*, Vilnius, 1992, t. 2, p. 32–33.

[79] Kvizikevičius L. Žvalgomieji tyrinėjimai Šeduvoje 1996–1997 metais, *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1996 ir 1997 metais*, Vilnius, 1998, p. 390–392.

[80] Dakanis B. Senovės gyvenviečių tyrinėjimai Radviliškio rajone 1995 metais, *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1994 ir 1995 metais*, Vilnius, 1996, p. 38; Šeduva (Radviliškio r.) Laisvės g. Nr. 16, *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1998 ir 1999 metais*, Vilnius, 2000, p. 626; Tyrimai, nesuteikę vertingos archeologinės informacijos, *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2000*, Vilnius, 2002, p. 64; Tyrimai, nesuteikę vertingos archeologinės informacijos, *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2001*, Vilnius, 2002, p. 286; Tyrimai, nesuteikę vertingos archeologinės informacijos, *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2002*, Vilnius, 2005, p. 347; Tyrimai, nesuteikę vertingos archeologinės informacijos, *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2005*, Vilnius, 2006, p. 478; Neinformatyvūs archeologiniai tyrinėjimai, *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2007 metais*, Vilnius, 2008 p. 572.

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis tekstas, kurio nuorašas patvirtintas nustatyta tvarka, internete nuolat skelbiamas nuo 2016 12 30.

archeologai kasinėja kiekvieną vasarą po visą Šeduvą, ten, kur į sodybas tiesiama vandentiekio trasa. 2009 m. Šeduvą tyrinėjo keturi archeologai, kurių perkasos plačiai atvėrė senojo miesto vaizdą. Ilonos Vaškevičiūtės ir Broniaus Dakanio tyrimais nustatyta, kad Progimnazijos gatvės gale, arčiau Panevėžio gatvės, Šeduvos senamiesčio kultūrinis sluoksnis siekia net 1,8 m. Čia buvo aptikti patys ankstyviausi radiniai – XV–XVI a. keramika. Manoma, kad tai seniausia Šeduvos miesto vieta.[81] Vilnius Morkūnas ir Bronius Dakanis tyrimais Niauduvos pakrantėje Vilniaus gatvėje nustatė, kad šioje vietoje gerai išlikęs kultūrinis sluoksnis, rasta daugiau kaip 190 radinių. Taip pat jie patikrino informaciją apie šioje vietoje randamus žmonių kaulus. Tyrinėtojai kapų nerado, todėl nusprendė, kad jų čia nebuvo, ką rodo gerai išlikęs miesto kultūrinis sluoksnis. Žmonių kaulai galėjo būti patekę iš netoliese buvusios pirmosios Šeduvos bažnyčios šventoriaus.[82] Irma Šutienė tais pačiais metais kasinėjo Panevėžio, Šiaulėnų, Kėdainių, Vėriškių, Vytauto gatvėse, Laisvės aikštėje. Ji rado senąjį miesto grindinį, medinio tilto fragmentą Panevėžio gatvėje, medinių pastatų, kurių vieno viduje būta medinio šulinio rentinio, liekanų, akmeninių pamatų, surinko ir nemažai miestiečių buities fragmentų – keramikos, koklių, vinių, langų stiklo ir kt. Skelbdama pirminę informaciją apie savo tyrimus, I. Šutienė trumpai aprašė Šeduvos miesto istoriją, detaliai aptarė ankstesnius archeologinius tyrimus. Tai pirmoji platesnė Šeduvos miesto senovės archeologinių tyrimų apžvalga.[83] 2010 m. Šeduvoje vėl darbavosi trys archeologai – Giedrė ir Gytis Piličiauskai bei Vytautas Juškaitis. Jie kasinėjo Vytauto, Progimnazijos, Kėdainių, Panevėžio, Bažnyčios gatvėse. Vertingas archeologinis sluoksnis buvo aptiktas Vytauto, Bažnyčios, Panevėžio

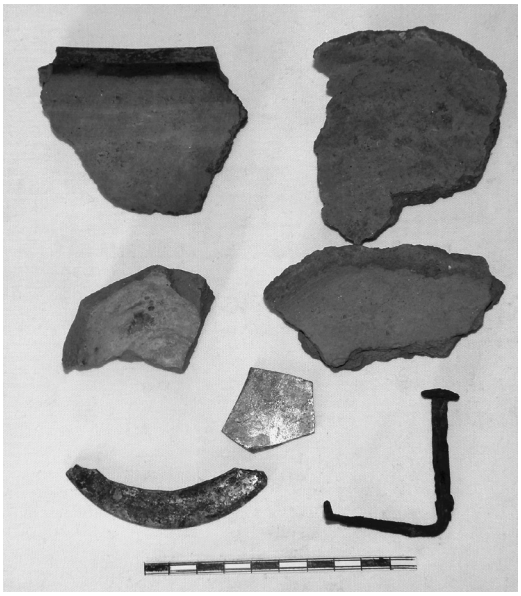

Šeduvos senojo miesto radiniai

Buities daiktai, rasti Šeduvos senojo miesto vietoje. B. Salatkienės nuotraukos

[81] Dakanis B., Vaškevičiūtė I. Tyrimai Raguvėlės ir Progimnazijos gatvėse, *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2009 metais*, Vilnius, 2010, p. 363–365.

[82] Morkūnas V., Dakanis B. Tyrimai Niauduvos pakrantėje, Vilniaus gatvėje 6A, *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2009 metais*, Vilnius, 2010, p. 365–367.

[83] Šutienė I. Tyrimai Šeduvos senamiestyje, *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2009 metais*, Vilnius, 2010, p. 367–372.

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis tekstas, kurio nuorašas patvirtintas nustatyta tvarka, internete nuolat skelbiamas nuo 2016 12 30.

gatvėse ir Laisvės aikštėje. Čia aptikta pastatų liekanų ir grindinys, surinkta nemažai senamiesčiui būdingų radinių, tarp jų tokios retenybės kaip švininės plombos, molinės pypkės, monetos.[84] Archeologas V. Juškaitis grįžo tyrinėti Šeduvos senamiesčio ir 2011 metais. Jis kasinėjo Vytauto, Šiaulėnų, Kėdainių gatvėse ir Kaštonų aikštėje. Tyrinėtose vietose rastas kultūrinis sluoksnis su ne itin gausiais XVIII–XIX a. radiniais.[85]

Nors Šeduva tyrinėjama jau apie porą dešimtmečių, tačiau tyrimai toli gražu nebaigti. Šiuo momentu galima pasidžiaugti tuo, kad kasmetiniai tyrinėjimai suteikė nemaža duomenų apie Šeduvos senojo miesto ribas, užstatymą, gatvių įrangą ir grindinius, pastatus, jų dydį ir išplanavimą, tiltus ir kitus objektus. Sukaupta daug archeologinių radinių, liudijančių apie miestiečių buitį ir užsiėmimus, taip pat ir prabangą. Tačiau kol kas neturime platesnės publikacijos, kur šie duomenys būtų apdoroti, suskaičiuoti, tipologizuoti. Tyrimų ataskaitos ir archeologiniai radiniai, saugomi muziejuje, yra tarsi žalia medžiaga, iš kurios turėtų būti nulipdyta Šeduvos miesto istorija. Jeigu vienas ar grupelė iš miestą kasinėjusių archeologų imtųsi apibendrinti archeologinius tyrimus ir radinius, Šeduva turėtų parašytą istoriją, paremtą ne vien įvykiais, datomis ir pavardėmis – joje būtų atskleistas miesto vaizdas ir jo kaita, miestiečių buitis, jų kasdieniniai darbai ir aplinka.

6 lentelė
Šeduvos senojo miesto archeologiniai tyrimai

Eil. Nr.	Tyrinėjimų metai	Objektas, adresas	Tyrinėtojas	Rezultatai ir radiniai
1.	1991	Turgavietė ties buvusia karčiama	Algirdas Juknevičius	Ištirtas 80 m² plotas, kultūrinio sluoksnio storis 0,7–1,2 m. Rasta pastatų pamatų, grindinių, buitinės keramikos, 1663 m. moneta Jono Kazimiero šešiagrašis. XVII–XX a.
2.	1995	Vytauto g. Nr. 10	Bronius Dakanis	Ištirtas 3,3 m² plotas. Rastas akmenų grindinys, keramikos, koklių, geležinių kaltinių pasagų ir vinių, plytų, čerpių, tinko. XVI?–XVIII a.
3.	1996	Vytauto g. Nr. 45 (šurfas Nr. 25) Laisvės al. Nr. 6a (šurfas Nr. 39)	Linas Kvizikevičius	Ištirtas 45 m² plotas, kultūrinio sluoksnio storis 0,7 m, rasta gyvulių kaulų, keramikos, koklių XVI–XVIII a.
4.	1997	Laisvės al. Nr. 17a ir 19a (šurfas Nr. 39)	Linas Kvizikevičius	Ištirtas 45 m² plotas, kultūrinio sluoksnio storis 0,7–1,3 m, rasta grindinių, gyvulių kaulų, keramikos, puodyninių ir plokštinių koklių, kalavijo makštų apkalas, datuojamas XI a. XVI–XVIII a.
5.	1997	Laisvės alėja Nr. 16	Linas Kvizikevičius	Ištirtas 1 m² plotas, kultūrinio sluoksnio nerasta. Aptiktas XVII a. koklis

[84] Piličiauskienė G., Juškaitis V., Piličiauskas G. Tyrinėjimai Šeduvoje, *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2010*, Vilnius, 2011, p. 386–389.

[85] Juškaitis V. Archeologiniai tyrinėjimai Šeduvoje, *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2011*, Vilnius, 2012, p. 425–427.

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis tekstas, kurio nuorašas patvirtintas nustatyta tvarka, internete nuolat skelbiamas nuo 2016 12 30.

(tęsinys)

Eil. Nr.	Tyrinėjimų metai	Objektas, adresas	Tyrinėtojas	Rezultatai ir radiniai
6.	1999	Vytauto g.	Giedrius Aleliūnas	
7.	2000	Vilniaus g. Nr. 4–6	Giedrius Aleliūnas	Ištirtas 6 m² plotas, rasti XVIII–XIX a. koklių fragmentai
8.	2001	Laisvės aikštė	Giedrius Aleliūnas	Ištirtas 6 m² plotas, rasta XVIII–XIX a. keramikos
9.	2002	Laisvės aikštė Nr. 20	Romas Jarockis	Ištirtas 4 m² plotas, kultūrinio sluoksnio storis 0,8 m. XVIII–XX a. radiniai
10.	2005	Vytauto g. Nr. 19a	Saulius Sarcevičius	Ištirtas 7,71 m² plotas, kultūrinio sluoksnio storis 0,3–0,9 m, radinių nerasta
11.	2007	Laisvės aikštė Nr. 6	Bronius Dakanis	Ištirtas 4,5 m² plotas, intensyvus kultūrinis sluoksnis, rasta plytų su braukomis, puodyninių ir plokštinių koklių, žiestų glazūruotų puodų šukių
12.	2009	Raguvėlės g. Progimnazijos g.	Bronius Dakanis, Ilona Vaškevičiūtė	Ištirtas 105 m² plotas, kultūrinio sluoksnio storis 1,9 m, rasta: rentininis šulinys, žiestos keramikos, kaltinių ir fabrikinių vinių, gyvulių kaulų, langų ir butelių šukių, fajanso lėkščių šukių, molio tinko, geležinių vyrių, šlako. XV–XX a.
13.	2009	Vilniaus g. 6a, Niauduvos pakrantėje	Vilnius Morkūnas, Bronius Dakanis	Ištirtas 7,75 m² plotas, kultūrinio sluoksnio storis 0,34–0,74 m, rasta 190 radinių – kaltinių vinių, puodyninių ir plokštinių koklių, žiestos, kaimiškos ir glazūruotos keramikos, langų stiklo. XVI–XVIII a. Radiniai saugomi Daugyvenės muziejuje
14.	2009	Kėdainių, Šiaulėnų, Panevėžio, Vėriškių, Vytauto gatvė, Laisvės aikštė	Irma Šutienė	Kultūrinis sluoksnis iki 2,8 m, rasta medinio grindinio fragmentų, tilto per Niauduvą atramų, akmeninių pamatų, medinių rentininių pastatų ir šulinys. XVII–XX a.
15.	2010	Vytauto, Progimnazijos, Kėdainių, Panevėžio, Bažnyčios gatvės ir Laisvės aikštė	Giedrė Piličiauskienė, Gytis Piličiauskas, Vytautas Juškaitis	Ištirtas 715 m² plotas, rasta buitinės keramikos, dubeninių ir plokštinių koklių, švininių plombų, monržetų, molinė pypkė, verpstukas, kaltinių vinių. XVII–XVIII a.
16.	2011	Kėdainių g. Nr. 4a, Šiaulėnų 3, Vytauto g. Nr. 5, 22, Kaštonų aikštė 6, 8, 10, Panevėžio g. Nr. 6, Progimnazijos g. Nr. 3, Vilniaus g. Nr. 25, 27	Vytautas Juškaitis	Ištirtas 402 m² plotas, kultūrinio sluoksnio storis iki 1 m, rasta buitinės keramikos, koklių, pasaga, geležinio sviedinio fragmentas, butelių šukių. XVIII–XX a.

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis tekstas, kurio nuorašas patvirtintas nustatyta tvarka, internete nuolat skelbiamas nuo 2016 12 30.

Dvarų sodybos ir kaimavietės

Šeduvos apylinkėse archeologiniu požiūriu saugomų dvaro sodybų ar kaimaviečių nėra, tačiau Daugyvenės muziejuje šiokios tokios informacijos esama. Daugiausia V. Šenausko ir E. Prascevičiaus rūpesčiu į muziejų pateko atsitiktiniai radiniai iš keturių vietovių, kurių radiniai yra jau iš istorinio laikotarpio, tačiau rasti žemėje (žr. 7 lentelę). Šie radiniai būdingi visiems Lietuvos miestų, miestelių, kaimaviečių ir dvarų sodybų radiniams. Tai žiesta kaimiška ir glazūruota keramika, puodyniniai ir plokštiniai kokliai, tinko gabalai, šlakas, langų stiklas ir stiklinių indų šukės, gyvulių kaulai. Nė vienas iš šių objektų nėra tyrinėtas.

7 lentelė
Dvarų ir kaimaviečių radinių suvestinė lentelė

Eil. Nr.	Vietovė	Radinių tipai							
		kaimiška keramika	glazūruota keramika	kokliai	tinkas	stiklas	šlakas	kaulai	kiti
1.	Baltosios karčema	150 visokių radinių							
2.	Gimbogala	202	9					3	Molinė pypkė
3.	Rokonių dvaras			2					
4.	Vėriškiai	47	8	10	2	1	1		

Daugyvenės muziejuje yra išlikusi V. Šenausko informacija, kad 1981 m. gegužės 16 d. Vėriškių gyvenvietėje ties parduotuve, valgyklos ir pašto pastatu iškastos tranšėjos žemių krūvoje buvo daug, net ištisi židiniai keramikos, žiestos storasienės ir lipdytinės. Jis surinko ir parsinešė į muziejų 27 vienetus, parašydamas, kad randama ir žmogaus kaulų. Dėl lipdytinės keramikos ir žmonių kaulų jis greičiausiai suklydo, tačiau kiti radiniai būdingi XVII–XVIII a. kaimo buičiai. Tų pačių metų rugpjūčio mėnesį iš Vėriškių vėl parsivežta 47 panašūs radiniai – puodų šukių, koklių nuolaužų, stiklo, tinko, šlako. Tarp jų esama geros kokybės glazūruotos keramikos, glazūruotų reljefinių koklių, kas rodo, kad XVII–XVIII a. čia būta arba dvarelio, arba turtingo kaimo.

Panašaus laikotarpio radinių, tik kur kas daugiau, buvo rasta Gimbogalos kaime. Vieta tiksliau nenurodyta, tačiau V. Šenauskas rašė, kad 1996 m. gegužės mėnesį Radviliškio rajono kultūros darbuotojų etnografinės ekspedicijos dalyviai Gimbogalos kaimo laukuose surinko 222 keramikos, koklių, tinko, gyvulių kaulų, dantų ir kitokių radinių. Tarp jų vienas buvo retas ir įdomus – sudužusi molinė pypkė. Gimbogalos kaimas turi ne tik senovinį kapinyną, bet ir įdomų istorinių laikų objektą – dvaro sodybą ar kaimavietę, kuri patyrinėta suteiktų nemaža duomenų apie Šeduvos apylinkių materialinę kultūrą istoriniais laikais.

Dar viena panaši vietovė yra Baltosios kaimas, iš kur į muziejų pateko apie 100 geros kokybės neglazūruotos ir glazūruotos keramikos bei koklių. 1968 m. žvalgomoji ekspedicija lankėsi Baltosios ir Prastavonių kaimuose. Žvalgytojai tikrino vieną tarp minėtų kaimų buvusią kalvelę, norėdami nustatyti, ar tai piliakalnis,

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis tekstas, kurio nuorašas patvirtintas nustatyta tvarka, internete nuolat skelbiamas nuo 2016 12 30.

tačiau atrado tik senovines kapines su vienu išlikusiu geležiniu kryžiumi.[86] Apie kaimo laukuose randamas šukes ataskaitoje neminima.

Daugyvenės muziejuje yra du puošnių polichrominių (daugiaspalvių) koklių fragmentai. V. Šenauskas rašė, kad fosilijas ir keramiką muziejui perdavė V. Medelis, Rokonių kaimo gyventojas, tik nepažymėjo datos. Muziejininkas puošnius koklius pavadino keramika, tačiau išsaugojo, o jie yra nemažos prabangos dalykas. Tokie kokliai Lietuvos miestuose ir dvaruose buvo naudojami XVI–XVIII amžiais. Daugyvenės muziejuje saugomi kokliai greičiausiai bus iš Rokonių dvaro.

Istorinio laikotarpio archeologijos paveldas Šeduvos krašte, išskyrus miestą, dar netyrinėtas, tačiau yra nemažiau vertingas, nemažiau įdomus kaip ir priešistorės archeologinės vietos. Materialinės kultūros lygį, technologijas, prekybos tinklus bei kasdienę XV–XVIII a. buitį dvarų, senamiesčių bei kaimaviečių tyrinėjimai smarkiai praskaidrintų ir paaiškintų.

Vietoje išvadų

Šeduvos krašto archeologijos paveldas yra įvairus ir turtingas. Seniūnijos teritorijoje esama neolito laikotarpio radimviečių, piliakalnio, vienos senovės gyvenvietės, trijų senovės kapinynų, Šeduvos miesto senamiesčio, keleto kaimaviečių ir dvaro sodybų.

Dabartiniai archeologijos duomenys liudija, kad kraštas buvo apgyventas akmens amžiaus pabaigoje, ir nuo laiko nuolat gyvenamas. Akmeninių kirvių radimvietės pasiskirstę po visą kraštą, o tai rodo, kad neolito ir ankstyvuoju metalų laikotarpiu jis buvo apgyventas gana tolygiai.

Šeduvos seniūnija – lygumų kraštas, todėl čia buvo įrengtas tik vienas Velžių piliakalnis su papiliu ant Arimaičių ežero kranto. Jis buvo tyrinėtas 1969 metais, nustatyta, kad buvo naudotas I–II tūkstantmečio pradžioje, gerai įtvirtintas pylimų ir griovių sistema. Panašaus laikotarpio Žilionių senovės gyvenvietė žinoma tik iš atsitiktinių radinių, saugomų Daugyvenės muziejuje, tačiau tyrinėta nebuvo.

Šeduvos apylinkėse išlikę ir valstybės saugomi trys senovės kapinynai – Gimbogala, Užuožeriai ir Šeduva Užuovėja. Visi jie datuojami I tūkstantmečio antrąja puse. Iš jų tyrinėtas tik Gimbogalos kapinynas, kur ištirti 5 kapai, vienas jų suardytas. Apie kitus kapinynus žinoma tik iš atsitiktinių radinių buvusiame Šeduvos ir Vytauto Didžiojo karo muziejuose.

Ilgiausiai ir rezultatyviausiai tyrinėjamas seniūnijos objektas yra Šeduvos senamiestis. Jis pradėtas tirti 1991 metais ir tyrinėjamas iki šių dienų. Buvo nustatyta senojo miesto vieta, ši teritorija įtraukta į Kultūros vertybių registrą. Senojo miesto vietoje buvo aptikta grindinių, pastatų liekanų ir pamatų, medinio tilto liekanų. Senamiesčio kultūriniame sluoksnyje rasta daug ir įvairių radinių. Tai statybinės medžiagos – plytos, tinkas, puodyniniai ir plokštiniai kokliai, langų stiklo fragmentai, geležiniai vyriai; buities daiktai – kaltinės vinys, buitinė keramika, stikliniai indai ir buteliai, geležinės pasagos. Tarp jų būta ir monetų, molinių pypkių.

[86] Tautavičius A. 1968 metų žvalgomosios archeologinės ekspedicijos ataskaita, Vilnius, 1968, *Lietuvos istorijos instituto archeologijos archyvas*, f. 1, b. 258, p. 72.

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis tekstas, kurio nuorašas patvirtintas nustatyta tvarka, internete nuolat skelbiamas nuo 2016 12 30.

Daugyvenės muziejaus rinkiniuose esama radinių, surinktų senųjų kaimų, dvarų sodybų, karčiamų vietose. Tai Baltoji, Gimbogalos kaimo laukai, Vėriškiai, Rokoniai, tačiau šios vietovės dar nebuvo tyrinėtos.

Pirmieji į Šeduvos kraštą atėjo neolito medžiotojai, jau turėję ir žemdirbystės, ir gyvulininkystės pradmenis. I tūkstantmetyje čia gyveno kelios žemdirbių bendruomenės – dabartinėse Gimbogalos, Užuožerių, Užuovėjos, Velžių vietovėse. Iš visų jų išsiskiria Velžių bendruomenė, įsirengusi gerai įtvirtintą piliakalnį, kuris galėjo būti plačios apylinkės gynybinis, ūkinis ir socialinis centras. Viena iš tokių gyvenviečių galėjo būti ir Šeduva, kuri apie XVI a. išaugo į miestelį, o vėliau tapusi ir miestu.

Straipsnis numatomas spausdinti „Lietuvos valsčių“ serijos monografijoje „Šeduva“ (vyr. redaktorius ir sudarytojas *Jonas Linkevičius*).

Straipsnio kalbos redaktorius *Albinas Masaitis, Teresė Gužauskienė*, korektorė *Rasa Kašėtienė*, anglų k. redaktorius, vertėjas *Aloyzas Pranas Knabikas.*

Straipsnis recenzuotas ne mažiau kaip dviejų mokslininkų ekspertų.

Straipsnio priedai skelbiami atskirai tam skirtuose leidinio skyriuose:
1. Straipsnio santraukos lietuvių ir anglų kalbomis.
2. Žinios apie autorių.

Nurodymai dėl straipsnių naudojimo (citavimo): Skelbiant ar bet kokiu būdu panaudojant bet kurį elektroninio serialinio leidinio „Lietuvos lokaliniai tyrimai“ svetainės www.llt.lt straipsnį ar jo dalį kartu su juo privaloma skelbti leidinio „Lietuvos lokaliniai tyrimai“ visą nesutrumpintą pavadinimą, jo tarptautinio standartinio serialinio leidinio numerį ISSN 2029-0799, interneto svetainės www.llt.lt pavadinimą, tomo (darbo) sutartinį kodinį pavadinimą, straipsnio autorių, straipsnio pavadinimą, „Lietuvos valsčių“ serijos ir monografijos, kuriai straipsnis parašytas, pavadinimus bei straipsnio pirmojo paskelbimo serijos monografijoje ir jo paskelbimo svetainėje www.llt.lt datas (jei šios datos sutampa, skelbiama viena – paskelbimo svetainėje www.llt.lt data).

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis tekstas, kurio nuorašas patvirtintas nustatyta tvarka, internete nuolat skelbiamas nuo 2016 12 30.